

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Ο Ψηφιακός Πολιτισμός ως Παράγων Δημιουργίας
Πολιτισμικού Κεφαλαίου του Κοινού στην 4η
Βιομηχανική Επανάσταση. Η Περίπτωση της Ψηφιακής
Έκθεσης Van Gogh.**

Πολυτίμη Ελισάβετ Νικολακοπούλου

Επιβλέπων καθηγητής

Γεώργιος Παπαϊωάννου

Αθήνα, Νοέμβριος 2023

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Ο Ψηφιακός Πολιτισμός ως Παράγων Δημιουργίας
Πολιτισμικού Κεφαλαίου του Κοινού στην 4η Βιομηχανική
Επανάσταση. Η Περίπτωση της Ψηφιακής Έκθεσης Van Gogh.**

Πολυτίμη Ελισάβετ Νικολακοπούλου

Επιβλέπων καθηγητής

Γεώργιος Παπαϊωάννου

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Αθήνα, Νοέμβριος 2023

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα πραγματεύεται τον μετασχηματιστικό χαρακτήρα των ψηφιακών εκθέσεων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την καθηλωτική εμπειρία του Van Gogh Alive, όσον αφορά τη δημιουργία πολιτισμικού κεφαλαίου. Μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων, η μελέτη αξιολογεί τις εμπειρίες των συμμετεχόντων με ιδιαίτερη έμφαση στην τεχνολογική εμπύθιση και τις κοινωνικές δυναμικές. Τα ευρήματα αποκαλύπτουν, ότι η ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας ενισχύει την προσβασιμότητα, ενώ παράλληλα προσελκύει ποικίλα ακροατήρια και προάγει μια βαθύτερη συναισθηματική σύνδεση με την τέχνη. Η κοινωνική δυναμική, συμπεριλαμβανομένης της παρακολούθησης με παρέα και της επιρροής των κοινωνικών δικτύων, υπογραμμίζει τον κοινωνικό χαρακτήρα των πολιτιστικών εμπειριών. Η μελέτη διερευνά επίσης τη διασταύρωση μεταξύ ψηφιακών και παραδοσιακών μορφών εμπλοκής, σημειώνοντας τον ρόλο της έκθεσης στον εκσυγχρονισμό της εμπειρίας θέασης της τέχνης.

Ενώ η έρευνα παρέχει πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με τον θετικό αντίκτυπο των ψηφιακών εκθέσεων στην κατανόηση, τη συναισθηματική απήχηση και την πολιτιστική περιέργεια, θέτει επίσης ερωτήματα για περαιτέρω μελέτη. Συγκεκριμένα, οι μακροπρόθεσμες επιδράσεις τέτοιων εκθέσεων, οι συγκριτικές αναλύσεις με τις παραδοσιακές πολιτιστικές εμπειρίες και οι δημογραφικές διαφοροποιήσεις στις αντιδράσεις απαιτούν συνεχή διερεύνηση. Η δυναμική σχέση μεταξύ της τεχνολογίας και της πολιτιστικής δέσμευσης υπογραμμίζει την ανάγκη για συνεχή έρευνα που θα καθοδηγήσει τα πολιτιστικά ιδρύματα στην προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες προσδοκίες του κοινού. Συνολικά, η παρούσα έρευνα συμβάλλει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι ψηφιακές εκθέσεις διαμορφώνουν το πολιτισμικό κεφάλαιο, προσφέροντας μια διαφοροποιημένη προοπτική για το εξελισσόμενο τοπίο των πολιτιστικών εμπειριών στην ψηφιακή εποχή.

Summary

This research explores the transformative nature of digital exhibitions, exemplified by the immersive experience of Van Gogh Alive, in terms of creating cultural capital. Through semi-structured interviews, the study explores participants' experiences with a particular focus on technological immersion and social dynamics. Findings reveal that the integration of digital technology enhances accessibility while engaging diverse audiences and fostering a deeper emotional connection to art. Social dynamics, including attending in groups and the influence of social networks, underscore the social nature of cultural experiences. The study also explores the intersection between digital and traditional forms of engagement, noting the role of exhibition in modernizing the art viewing experience.

While the research provides valuable insights into the positive impact of digital exhibitions on understanding, emotional resonance and cultural curiosity, it also raises questions for further research. In particular, the long-term effects of such exhibitions, comparative analyses with traditional cultural experiences, and demographic variations in responses require continued exploration. The dynamic relationship between technology and cultural engagement underscores the need for ongoing research to guide cultural institutions in adapting to changing public expectations. Overall, this research contributes to our understanding of how digital exhibitions shape cultural capital, offering a nuanced perspective on the evolving landscape of cultural experiences in the digital age.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	5
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1	10
Η 4η Βιομηχανική Επανάσταση.....	10
Ψηφιακός Πολιτισμός.....	12
Κεφάλαιο 2	17
Το πολιτισμικό κεφάλαιο του P. Bourdieu	17
Οι μορφές του πολιτισμικού κεφαλαίου.....	18
Habitus	20
Κριτική.....	23
Κεφάλαιο 3	26
Οι Ψηφιακές Εκθέσεις Van Gogh.....	26
Van Gogh Alive - Μέγαρο Μουσικής.....	28
Ερευνητικό Μέρος	31
Ερευνητικό ερώτημα.....	31
Μεθοδολογία της έρευνας.....	31
Ποιοτική έρευνα	32
Ημιδομημένες Συνεντεύξεις.....	33
Το δείγμα και ο χώρος της έρευνας.....	36
Περιορισμοί έρευνας	37
Εργαλεία ανάλυσης δεδομένων	38
Ανάλυση δεδομένων συνέντευξης.....	39
Συμπεράσματα.....	52
Συμπεράσματα έρευνας.....	52
Προτάσεις περαιτέρω έρευνα	55
Βιβλιογραφία.....	56
Παράρτημα 1	59

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, η ψηφιοποίηση του πολιτισμού είχε σημαντικό αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα και οι κοινωνίες αλληλεπιδρούν και βιώνουν την τέχνη και άλλες μορφές πολιτιστικής έκφρασης. Με την άνοδο της 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης και τον πολλαπλασιασμό των ψηφιακών τεχνολογιών, τα πολιτιστικά ιδρύματα και οι καλλιτέχνες έχουν αγκαλιάσει τις ψηφιακές πλατφόρμες ως μέσο κοινής χρήσης και προβολής της δουλειάς τους. Οι ψηφιακές εκθέσεις είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τάσης και παρέχει μια διαφωτιστική μελέτη περίπτωσης, για το πώς η ψηφιακή κουλτούρα μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία δημόσιου πολιτισμικού κεφαλαίου.

Στον πυρήνα του, το πολιτισμικό κεφάλαιο αναφέρεται στα άυλα περιουσιακά στοιχεία που διαθέτουν τα άτομα και οι κοινωνίες, όπως γνώσεις, δεξιότητες και πολιτιστικές εμπειρίες. Αυτό το κεφάλαιο είναι απαραίτητο για τη διαμόρφωση κοινωνικών και πολιτιστικών ταυτοτήτων και μπορεί να συμβάλει στην ατομική και κοινωνική ευημερία. Παραδοσιακά, το πολιτισμικό κεφάλαιο συνδέεται με φυσικούς χώρους όπως μουσεία, γκαλερί και άλλα πολιτιστικά ιδρύματα. Ωστόσο, η έλευση των ψηφιακών τεχνολογιών έχει ανοίξει νέους δρόμους για τη δημιουργία και τη διάδοση του πολιτισμικού κεφαλαίου.

Η ψηφιακή έκθεση Van Gogh είναι μια περιοδεύουσα έκθεση που παρουσιάζει τα έργα του Vincent Van Gogh μέσα από ψηφιακές και διαδραστικές εγκαταστάσεις. Η έκθεση είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του πώς οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία καθηλωτικών και διαδραστικών πολιτιστικών εμπειριών που προσελκύουν τους επισκέπτες με νέους και συναρπαστικούς τρόπους. Χρησιμοποιώντας την τεχνολογία για να ζωντανέψει τα έργα του καλλιτέχνη, η έκθεση

προσφέρει στους επισκέπτες μια μοναδική ευκαιρία να ασχοληθούν με την τέχνη και να κερδίσουν μια βαθύτερη εκτίμηση για τον καλλιτέχνη και το έργο του.

Η έκθεση περιλαμβάνει μια σειρά από διαδραστικές εγκαταστάσεις που επιτρέπουν στους επισκέπτες να εξερευνήσουν τα έργα με νέους και διασκεδαστικούς τρόπους. Για παράδειγμα, διαθέτει μια εμπειρία εικονικής πραγματικότητας που επιτρέπει στους επισκέπτες να μπουν μέσα σε μερικά από τα πιο εμβληματικά έργα του Van Gogh, όπως το «Starry Night». Χρησιμοποιώντας την τεχνολογία εικονικής πραγματικότητας, η έκθεση δημιουργεί μια αίσθηση κατάδυσης που επιτρέπει στους επισκέπτες να βιώσουν την τέχνη με έναν πιο προσωπικό και οικείο τρόπο.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό της ψηφιακής έκθεσης Van Gogh είναι η χρήση εγκαταστάσεων πολυμέσων που ενσωματώνουν ήχο, φως και άλλες αισθητηριακές εμπειρίες για να δημιουργήσουν μια πιο καθηλωτική και συναρπαστική πολιτιστική εμπειρία. Για παράδειγμα, η έκθεση παρουσιάζει μια παράσταση ήχου και φωτός που ζωντανεύει τους πίνακες με τρόπο που είναι οπτικά και συναισθηματικά εντυπωσιακός. Χρησιμοποιώντας την τεχνολογία για τη δημιουργία αυτών των τύπων εμπειριών, η έκθεση είναι σε θέση να προσελκύσει τους επισκέπτες σε ένα βαθύτερο επίπεδο και να δημιουργήσει μια πιο διαρκή εντύπωση.

Από την άποψη του πολιτισμικού κεφαλαίου, οι ψηφιακές εκθέσεις είναι σημαντικές, επειδή προσφέρουν έναν νέο τρόπο εμπειρίας και ενασχόλησης με την τέχνη, που είναι προσβάσιμος σε ένα ευρύτερο φάσμα ατόμων και κοινοτήτων. Χρησιμοποιώντας την τεχνολογία για τη δημιουργία αυτών των εμπειριών, η έκθεση μπορεί να προσεγγίσει άτομα που δεν έχουν πρόσβαση σε παραδοσιακά πολιτιστικά ιδρύματα, όπως μουσεία και γκαλερί. Αυτή η προσβασιμότητα είναι το κλειδί για τη δημιουργία δημόσιου πολιτισμικού κεφαλαίου, καθώς επιτρέπει σε άτομα από διαφορετικά υπόβαθρα να συμμετέχουν σε πολιτιστικές εμπειρίες,

Επιπλέον, η ψηφιακή έκθεση Van Gogh παρέχει έναν νέο τρόπο σκέψης για τη σχέση μεταξύ τεχνολογίας και πολιτισμού. Παραδοσιακά, η τεχνολογία θεωρείται απειλή για τον πολιτισμό, καθώς έχει συνδεθεί με τη διάβρωση των παραδοσιακών πολιτιστικών πρακτικών και την άνοδο της παγκοσμιοποιημένης μαζικής κουλτούρας. Ωστόσο, η ψηφιακή έκθεση Van Gogh δείχνει πώς η τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ενίσχυση και τον εμπλουτισμό πολιτιστικών εμπειριών, δημιουργώντας έναν νέο τύπο υβριδικής κουλτούρας που συνδυάζει παραδοσιακές πολιτιστικές πρακτικές με νέες ψηφιακές τεχνολογίες.

Η δημιουργία δημόσιου πολιτισμικού κεφαλαίου είναι επίσης σημαντική από οικονομική άποψη, καθώς μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Δημιουργώντας νέες και καινοτόμες πολιτιστικές εμπειρίες, η έκθεση Van Gogh είναι σε θέση να προσελκύσει επισκέπτες και να δημιουργήσει έσοδα για πολιτιστικά ιδρύματα και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς. Αυτά τα έσοδα μπορούν στη συνέχεια να επανεπενδυθούν στην ανάπτυξη νέων πολιτιστικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, δημιουργώντας έναν κύκλο πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης.

Συνολικά, η ψηφιακή έκθεση Van Gogh καταδεικνύει τις δυνατότητες της ψηφιακής κουλτούρας να δημιουργήσει νέες μορφές δημόσιου πολιτισμικού κεφαλαίου που να είναι χωρίς αποκλεισμούς, προσβάσιμες και ελκυστικές. Καθώς οι ψηφιακές τεχνολογίες συνεχίζουν να εξελίσσονται και να ενσωματώνονται περισσότερο στην καθημερινή μας ζωή, είναι πιθανό να δούμε περισσότερες εκθέσεις και πολιτιστικές εμπειρίες όπως αυτή στο μέλλον, καθώς οι καλλιτέχνες και τα πολιτιστικά ιδρύματα επιδιώκουν να εμπλακούν με το κοινό με νέους και καινοτόμους τρόπους.

Στην ψηφιακή εποχή, τα πολιτιστικά ιδρύματα στρέφονται όλο και περισσότερο σε καινοτόμες πλατφόρμες με σκοπό την εμπλοκή του κοινού με την τέχνη, υπερβαίνοντας τα παραδοσιακά όρια και προωθώντας ένα πολιτιστικό τοπίο χωρίς αποκλεισμούς.

Η παρούσα διατριβή αποσκοπεί στη διερεύνηση των μετασχηματιστικών δυνατοτήτων των ψηφιακών εκθέσεων στη δημιουργία πολιτισμικού κεφαλαίου για το κοινό, με ιδιαίτερη έμφαση στην περίφημη έκθεση Van Gogh Alive. Το κεντρικό ερώτημα που καθοδηγεί την παρούσα έρευνα είναι το κατά πόσον μια ψηφιακή έκθεση μπορεί να συμβάλει στη παραγωγή πολιτισμικού κεφαλαίου, που περιλαμβάνει πτυχές της γνώσης, της εμπειρίας και των κοινωνικών συνδέσεων. Μέσω μιας σειράς ημιδομημένων συνεντεύξεων, η έρευνα αυτή εμβαθύνει στις εμπειρίες των συμμετεχόντων, εξετάζοντας τον αντίκτυπο της τεχνολογίας, την κοινωνική δυναμική και το συνδυασμό ψηφιακών και παραδοσιακών μορφών. Τα συμπεράσματα που εξάγονται από τη μελέτη, προσφέρουν πληροφορίες για την εξελισσόμενη δυναμική των πολιτιστικών εμπειριών στην ψηφιακή εποχή και τον ρόλο των ψηφιακών εκθέσεων στη διαμόρφωση πολιτιστικών συμπεριφορών και ερμηνειών.

Κεφάλαιο 1

Η 4η Βιομηχανική Επανάσταση

Ο όρος 4η Βιομηχανική Επανάσταση (4IR)¹ αναφέρεται στον συνεχή μετασχηματισμό των παραδοσιακών βιομηχανικών πρακτικών με την ενσωμάτωση ψηφιακών τεχνολογιών και διαδικασιών, που βασίζονται σε δεδομένα προηγμένου αυτοματισμού. Πρόκειται για μία έννοια επινοημένη από τον Klaus Schwab, τον ιδρυτή του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, και αποτελεί μία μετεξέλιξη των προκατόχων της, δηλαδή της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης που οδηγήθηκε από το νερό και τον ατμό, της δεύτερης από την ηλεκτρική ενέργεια και τη μαζική παραγωγή και της τρίτης από την ψηφιακή τεχνολογία και τον αυτοματισμό. Στην 4η Βιομηχανική Επανάσταση, τεχνολογίες όπως η τεχνητή νοημοσύνη, το Διαδίκτυο των Πραγμάτων, τα μεγάλα δεδομένα και η ρομποτική συγκλίνουν για να επαναπροσδιορίσουν τον τρόπο που ζούμε, εργαζόμαστε και αλληλεπιδρούμε με τον κόσμο, θολώνοντας τις γραμμές μεταξύ του φυσικού, του ψηφιακού και του βιολογικού τομέα. Σηματοδοτεί μια αλλαγή στις βιομηχανίες, τις οικονομίες και τις κοινωνίες, ενισχύοντας την καινοτομία, τη συνδεσιμότητα και την αποτελεσματικότητα σε άνευ προηγουμένου κλίμακα.

Η πρώτη βιομηχανική επανάσταση διήρκεσε περίπου από το 1760 έως το 1840. Πυροδοτούμενη από την κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών και την εφεύρεση της ατμομηχανής, οδήγησε στη μηχανική παραγωγή². Η δεύτερη βιομηχανική επανάσταση, η οποία ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα, κατέστησε δυνατή τη μαζική παραγωγή, υποβοηθούμενη από την έλευση του ηλεκτρισμού και της γραμμής συναρμολόγησης. Η τρίτη βιομηχανική επανάσταση ξεκίνησε τη δεκαετία του 1960.

¹ 4th Industrial Revolution

² Schwab, K. (2017) σ. 11

Συνήθως ονομάζεται ψηφιακή επανάσταση επειδή καταλύθηκε από την ανάπτυξη ημιαγωγών, υπολογιστών mainframe (δεκαετία 1960), προσωπικούς υπολογιστές (δεκαετίες 1970 και 80) και το Διαδίκτυο (δεκαετία του 1990). Έχοντας υπόψη τους διάφορους ορισμούς και τα ακαδημαϊκά επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν για την περιγραφή των τριών πρώτων βιομηχανικών επαναστάσεων, σήμερα βρισκόμαστε στην αρχή μιας τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης³, που ξεκίνησε στις αρχές αυτού του αιώνα και βασίζεται στην ψηφιακή επανάσταση. Χαρακτηρίζεται από ένα πολύ πιο πανταχού παρόν και κινητό Διαδίκτυο, από μικρότερους και ισχυρότερους αισθητήρες που έχουν γίνει φθηνότεροι, από τεχνητή νοημοσύνη και μηχανική μάθηση⁴.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές από αυτές τις πρωτοποριακές τεχνολογίες έχουν προέλευση από τα μέσα του περασμένου αιώνα. Τεχνολογίες, συμπεριλαμβανομένων των εξελίξεων στην ψηφιοποίηση στο Διαδίκτυο των Πραγμάτων (IoT), την Εικονική Πραγματικότητα (VR), την Επαυξημένη Πραγματικότητα (AR), τους κβαντικούς υπολογιστές και την τεχνητή νοημοσύνη (AI), αλλά και νέους χειρισμούς στην επιστήμη των υλικών στη νανοτεχνολογία και την τρισδιάστατη εκτύπωση.

Η 4η βιομηχανική επανάσταση, ωστόσο, δεν αφορά μόνο έξυπνα και συνδεδεμένα μηχανήματα και συστήματα. Το πεδίο εφαρμογής της είναι πολύ ευρύτερο. Εμπλουτίζεται από περαιτέρω ανακαλύψεις σε τομείς που κυμαίνονται από την αλληλουχία γονιδίων έως τη νανοτεχνολογία, από τις ανανεώσιμες πηγές έως τον κβαντικό υπολογισμό. Είναι η σύντηξη αυτών των τεχνολογιών και η αλληλεπίδρασή τους στους φυσικούς, ψηφιακούς και βιολογικούς τομείς, που κάνουν την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση θεμελιωδώς διαφορετική από τις προηγούμενες επαναστάσεις.

³ Schwab, K. (2017) σ. 11-13

⁴ Skilton, M., Hovsepian, F. (2018), σ. 31

Όλες οι νέες εξελίξεις και τα σύγχρονα μέσα έχουν ένα βασικό κοινό χαρακτηριστικό: αξιοποιούν τη διάχυτη δύναμη της ψηφιοποίησης και της τεχνολογίας των πληροφοριών. Όλες οι καινοτομίες που περιγράφονται σε αυτό το κεφάλαιο καθίστανται δυνατές και ενισχύονται μέσω της ψηφιακής ισχύος. Η αλληλουχία γονιδίων, για παράδειγμα, δεν θα μπορούσε να συμβεί χωρίς πρόοδο στην υπολογιστική ισχύ και στην ανάλυση δεδομένων. Ομοίως, τα προηγμένα ρομπότ δεν θα υπήρχαν χωρίς την τεχνητή νοημοσύνη, η οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την υπολογιστική ισχύ.

Για να προσδιορίσει τις μεγάλες τάσεις και να μεταφέρει το ευρύ τοπίο των τεχνολογικών παραγόντων της 4ης βιομηχανικής επανάστασης, ο Schwab οργανώνει τη λίστα σε τρεις ομάδες: τη φυσική, τη ψηφιακή και τη βιολογική. Και οι τρεις είναι βαθιά αλληλένδετες και οι διάφορες τεχνολογίες επωφελούνται η μία από την άλλη, με βάση τις ανακαλύψεις και την πρόοδο που κάνει η καθεμία.

Η 4η βιομηχανική επανάσταση έφερε στο προσκήνιο νέες ανακαλύψεις στην επιστήμη, το εμπόριο, τη μηχανική, αλλά και το πιο σημαντικό, οριζόντια ζητήματα στη διακυβέρνηση της κοινωνίας και τον κοινωνικό αντίκτυπο από αυτές τις διάχυτες τεχνολογίες⁵.

Ψηφιακός Πολιτισμός

Η ανάπτυξη του διαδικτύου και η διάδοση της ψηφιακής τεχνολογίας, που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη εποχή, επαναπροσδιορίζει τη σχέση του πολιτιστικού προϊόντος με τον άνθρωπο και την κοινωνία. Οι ραγδαίες ταχύτητες σύνδεσης στο διαδίκτυο και η ευκολότερη πρόσβαση σε αυτό έχουν ως αποτέλεσμα, τον συνδυασμό του ψηφιακού με τον φυσικό κόσμο μέσω ψηφιακών συσκευών, προσφέροντας νέες προοπτικές για τη διατήρηση, προβολή, προώθηση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς⁶.

⁵ Skilton, M., Hovsepian, F. (2018), σ. 31

⁶ Αλεξανδρίτη Σ. (2019), σ.14

Οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν σε ένα ευρύ, παγκόσμιο κοινό τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης, επικοινωνίας και δημιουργίας περιεχομένου σε ένα αξιόπιστο πολιτιστικό περιβάλλον. Στο πολιτιστικό τοπίο, η έγχυση νέων τεχνολογιών έχει αναδιαμορφώσει βαθιά τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα ασχολούνται και συμβάλλουν στην πολιτιστική έκφραση⁷. Σε αυτήν την επικοινωνιακή διαδικασία, όλα τα άτομα συμμετέχουν ως πομποί και δέκτες και δημιουργούνται νέες ομάδες με κοινό χαρακτηριστικό το ενδιαφέρον τους για το πολιτιστικό περιεχόμενο που προσφέρουν πολιτιστικοί οργανισμοί μέσω της τεχνολογίας. Η άμεση και δωρεάν πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο ενός πολιτιστικού χώρου έχει δημιουργήσει μια νέα κατηγορία “εικονικών” επισκεπτών, οι οποίοι χρησιμοποιούν την ψηφιακή διάδραση ως μέρος της ψυχαγωγίας και της εκπαίδευσής τους.

Η ψηφιακή τεχνολογία και τα σύγχρονα μέσα συμβάλλουν ενεργά στην προβολή των σύγχρονων πολιτιστικών δραστηριοτήτων παγκοσμίως, στην επιστημονική τεκμηρίωση και διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος, στη δυνατότητα συγκέντρωσης, ποσοτικοποίησης και αξιολόγησης των πολύπλοκων δεδομένων για τη βελτίωση των παρεχόμενων πολιτιστικών υπηρεσιών και στον εκδημοκρατισμό της πολιτιστικής δημιουργίας⁸. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν στους σύγχρονους πολιτιστικούς οργανισμούς να φτάσουν ένα ευρύ φάσμα επισκεπτών, ενθαρρύνοντάς τους να συμμετέχουν πιο ενεργά στις δραστηριότητες και λειτουργίες του οργανισμού.

Αναφέρονται συνοπτικά διάφορες τεχνολογίες αιχμής που οδηγούν την καινοτομία και τον μετασχηματισμό στη σφαίρα των πολιτιστικών μέσων⁹.

1. Εικονική και επαυξημένη πραγματικότητα (VR/AR):

⁷ Technology and Culture
(<https://uen.pressbooks.pub/tech1010/chapter/technology-and-culture/>)

⁸ Αλεξανδρίτη Σ. (2019), σ.17-18

⁹ The Future of Technology in Museums (<https://www.cambridgeseven.com/about/news/the-future-of-technology-in-museums/>)

Η ενσωμάτωση των τεχνολογιών VR και AR έχει εγκαινιάσει μια νέα εποχή πολιτιστικής εμπειρίας. Τα μουσεία και τα πολιτιστικά ιδρύματα αξιοποιούν την εικονική πραγματικότητα για να παρέχουν εικονικές περιηγήσεις σε ιστορικούς χώρους και εκθέματα, ενώ το AR ενισχύει τις εμπειρίες του πραγματικού κόσμου επικαλύπτοντας ψηφιακές πληροφορίες σε φυσικά περιβάλλοντα. Αυτή η τεχνολογία δημιουργεί διαδραστικές και καθλωτικές αφηγήσεις που μεταφέρουν τα άτομα σε πολιτιστικές εμπειρίες πέρα από φυσικά όρια.

2. Τεχνητή Νοημοσύνη (AI) και Εξατομικευμένες Πολιτιστικές Εμπειρίες:

Η AI φέρνει επανάσταση στον τρόπο με τον οποίο επιμελείται και καταναλώνεται το πολιτιστικό περιεχόμενο. Οι προηγμένοι αλγόριθμοι αναλύουν τις προτιμήσεις και τις συμπεριφορές των χρηστών για να προσφέρουν εξατομικευμένες προτάσεις, ενώ οι πλατφόρμες πολιτιστικών μέσων αξιοποιούν το AI για τη δημιουργία περιεχομένου, ανοίγοντας νέους δρόμους για δημιουργικότητα και προσαρμόζοντας πολιτιστικές εμπειρίες σε μεμονωμένα γούστα.

3. Τρισδιάστατη εκτύπωση:

Η τρισδιάστατη εκτύπωση έχει επαναπροσδιορίσει τη διατήρηση και την προσβασιμότητα των πολιτιστικών αντικειμένων. Τα μουσεία και τα ιδρύματα χρησιμοποιούν τρισδιάστατη εκτύπωση για την αναπαραγωγή ευαίσθητων αντικειμένων, επιτρέποντας στο ευρύτερο κοινό να ασχοληθεί με τα αντίγραφα διατηρώντας τα πρωτότυπα. Αυτή η τεχνολογία γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ της ιστορικής διατήρησης και της σύγχρονης προσβασιμότητας.

4. Υπολογιστές και διαδραστικά εκθέματα:

Οι τεχνολογίες υπολογιστών συγχωνεύουν φυσικούς και ψηφιακούς χώρους για να δημιουργήσουν διαδραστικά εκθέματα. Τα πολιτιστικά ιδρύματα χρησιμοποιούν αυτές τις τεχνολογίες για να σχεδιάσουν εκθέματα που ανταποκρίνονται στις κινήσεις και τις αλληλεπιδράσεις των χρηστών. Αυτό ενθαρρύνει μια πιο ελκυστική και συμμετοχική πολιτιστική εμπειρία, όπου οι επισκέπτες διαμορφώνουν ενεργά τις αλληλεπιδράσεις τους με τα εκθέματα.

5. Βιοτεχνολογία:

Η διασταύρωση βιοτεχνολογίας και τέχνης ωθεί τα όρια της πολιτιστικής έκφρασης. Οι καλλιτέχνες πειραματίζονται με ζωντανούς οργανισμούς και βιολογικές διεργασίες για να δημιουργήσουν έργα που ανταποκρίνονται και αλληλεπιδρούν με τον φυσικό κόσμο. Αυτή η συγχώνευση επιστήμης και τέχνης εισάγει μια νέα σφαίρα δυνατοτήτων στα πολιτιστικά μέσα¹⁰.

6. Καινοτομίες και πολιτιστικές τάσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης:

Οι συνεχείς καινοτομίες στις πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν τις πολιτιστικές τάσεις και εκφράσεις. Λειτουργίες όπως η ζωντανή ροή, τα βίντεο σύντομης μορφής και τα φίλτρα επαυξημένης πραγματικότητας συμβάλλουν σε νέες μορφές πολιτιστικής επικοινωνίας. Οι πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης γίνονται δυναμικοί χώροι πολιτιστικής ανταλλαγής και επιρροής.

Αγκαλιάζοντας αυτές τις νέες τεχνολογίες, τα πολιτιστικά μέσα προσαρμόζονται όχι μόνο στην ψηφιακή εποχή, αλλά πρωτοστατούν σε καινοτόμους τρόπους αφήγησης, διατηρώντας την πολιτιστική κληρονομιά και προάγοντας ένα πιο περιεκτικό και συμμετοχικό πολιτιστικό περιβάλλον. Καθώς αυτές οι τεχνολογίες συνεχίζουν να

¹⁰ <https://www.kathimerini.gr/culture/136898/h-techni-stin-epochi-tis-moriakis-viologias/>

εξελίσσονται, ο αντίκτυπός τους στα πολιτιστικά μέσα υπόσχεται να είναι μεταμορφωτικός και εκτεταμένος.

Κεφάλαιο 2

Το πολιτισμικό κεφάλαιο του P. Bourdieu

Στην κατανόηση του ιστού της κοινωνίας, τρεις διαφορετικές μορφές Κεφαλαίου παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των δομών και στον καθορισμό των κοινωνικών ανισοτήτων. Πρόκειται για το οικονομικό κεφάλαιο, που αφορά οικονομικές έννοιες και πόρους, το κοινωνικό κεφάλαιο, που αποσαφηνίζει τους κοινωνικούς δεσμούς μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας, και συχνά λειτουργεί προς όφελος ή εις βάρος τους και το πολιτισμικό κεφάλαιο, μια πολύπλευρη έννοια που εισήγαγε πρώτη φορά ο Γάλλος κοινωνιολόγος Pierre Bourdieu¹¹, προσφέροντας γνώσεις για τις συστημικές κοινωνικές ανισότητες που διαμορφώνονται από τις επικρατούσες δομές εξουσίας και τις κοινωνικές τάξεις.

Το οικονομικό κεφάλαιο περιλαμβάνει τις οικονομικές διαστάσεις των ατόμων ή των ομάδων μέσα σε μια κοινωνία. Οριοθετεί τις ανισότητες που προκύπτουν από τον πλούτο, το εισόδημα και τους οικονομικούς πόρους, επηρεάζοντας την πρόσβαση στις ευκαιρίες και διαμορφώνοντας τις κοινωνικοοικονομικές ιεραρχίες.

Το κοινωνικό κεφάλαιο, από την άλλη πλευρά, εξετάζει τον περίπλοκο ιστό των κοινωνικών συνδέσεων μεταξύ των ατόμων. Αυτές οι συνδέσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως αγωγί αμοιβαίου οφέλους ή ζημίας. Για παράδειγμα, οι απόφοιτοι ελίτ πανεπιστημίων μπορούν να αξιοποιήσουν το κοινό εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο, σχηματίζοντας αποκλειστικά δίκτυα που ανοίγουν πόρτες για επαγγελματική ανέλιξη και ένταξη σε προνομιούχους κύκλους¹². Αντίθετα, όσοι αποκλείονται από τέτοια δίκτυα, συχνά λόγω εισοδηματικών ανισοτήτων,

¹¹ Smith, P. (2001), σ. 137

¹² Τσιράκης (2021), σ. 32

μπορεί να αντιμετωπίσουν εμπόδια στην πρόοδό τους, παρότι διαθέτουν ίσα ή μεγαλύτερα ταλέντα.

Ωστόσο, ο Bourdieu εισάγει μια διαφοροποιημένη προοπτική με την έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου. Αυτή η πολυδιάστατη έννοια αναγνωρίζει τις συστηματικές κοινωνικές ανισότητες που διαμορφώνονται από τις επικρατούσες μορφές εξουσίας και τα κοινωνικά στρώματα. Το πολιτισμικό κεφάλαιο περιλαμβάνει όχι μόνο την επίσημη εκπαίδευση και τις θεσμοθετημένες γνώσεις αλλά και τους ανομολόγητους κανόνες, τις αξίες και τις πολιτισμικές πρακτικές που προσδίδουν πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια.

Αυτή η ενότητα της διατριβής εμβαθύνει στην ανάλυση του πολιτισμικού κεφαλαίου και των διαφόρων μορφών του, ξετυλίγοντας την πολυπλοκότητα του ρόλου του στη διαμόρφωση των πολιτισμικών τοπίων εξουσίας και προνομίων μέσα στις κοινωνίες.

Οι μορφές του πολιτισμικού κεφαλαίου

Το πολιτισμικό κεφάλαιο αφορά μία νέο-μαρξιστική κοινωνιολογική προσέγγιση που συνδέεται άρρηκτα με το οικονομικό και το κοινωνικό κεφάλαιο. Ο Bourdieu προσεγγίζει τη θεωρία του με τα ίδια χαρακτηριστικά που έχει και το οικονομικό κεφάλαιο, ως κάτι που μεταδίδεται, αυξομειώνεται ή εξαφανίζεται και νομιμοποιείται¹³.

Γενικότερα, ο Bourdieu διαχωρίζει τρεις τύπους πολιτισμικού κεφαλαίου: το ενσωματωμένο (*embodied*), το αντικειμενοποιημένο (*objectified*) και το θεσμοθετημένο (*institutionalized*)¹⁴.

Το **ενσωματωμένο** πολιτισμικό κεφάλαιο διαμορφώνεται από τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου και καλλιεργείται εντός του οικογενειακού πλαισίου. Αναφέρεται στις γνώσεις,

¹³ Τσιράκης (2021), σ. 7

¹⁴ Bourdieu, P. (1986), σ. 17

τις δεξιότητες και τις διαθέσεις που εσωτερικεύουν τα άτομα μέσω των εμπειριών και της ανατροφής τους. Πρόκειται λοιπόν για ένα «εγγενές, εγγεγραμμένο και αναπόσπαστο μέρος του ατόμου, υπό τη μορφή συστημάτων μόνιμων διαθέσεων και προδιαθέσεων, σχημάτων αντίληψης, σκέψης και δράσης¹⁵», δηλαδή έξεων (habitus). Για παράδειγμα, ένα άτομο που έχει μεγαλώσει σε μια οικογένεια με παράδοση στην εκτίμηση της τέχνης, είναι πιθανό να αναπτύξει και το ίδιο μεγάλη εκτίμηση για την τέχνη. Αυτή, λοιπόν, η αφανής αφομοίωση του πολιτισμικού κεφαλαίου, καθιστά τα άτομα ικανά να αποκτούν τα βασικά στοιχεία της (κυρίαρχης ή μη) κουλτούρας, γεγονός που σχηματοποιεί τις μελλοντικές τους προσδοκίες και τους μελλοντικούς τους προσανατολισμούς¹⁶.

Το **αντικειμενοποιημένο** πολιτισμικό κεφάλαιο, από την άλλη πλευρά, αναφέρεται στα πολιτισμικά υλικά αγαθά που ενσωματώνουν πολιτιστική αξία¹⁷, όπως έργα τέχνης, λογοτεχνία και μουσικά όργανα, τα οποία είναι μεταβιβάσιμα και κληρονομούνται από άτομο σε άτομο, αλλά επίσης και στη συμμετοχή σε διάφορες δράσεις¹⁸, όπως η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων, οι επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους (π.χ. μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους κλπ). Συνεπώς, αυτή η μορφή παραπέμπει στην «ελεύθερη» κουλτούρα και αφορά κατά βάση «μη σχολικές» γνώσεις που καλλιεργούνται από το οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο.

Τέλος, το **θεσμοθετημένο** πολιτισμικό κεφάλαιο αναφέρεται στην μετάδοση, αναγνώριση και επικύρωση του πολιτισμικού κεφαλαίου από εκπαιδευτικά ιδρύματα, μουσεία και άλλους πολιτιστικούς οργανισμούς και αφορά ως επί το πλείστον τίτλους σπουδών. Πρόκειται, δηλαδή για μία αξία θεσμοθετημένη και επικυρωμένη, που επισφραγίζει την επιτυχή ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής πορείας¹⁹ και προσδίδει στον κάτοχό της υψηλό

¹⁵ Πετικοπούλου, (2018), σ. 27-28

¹⁶ Τσάμη, (2019), σ. 39

¹⁷ Bourdieu, P. (1986), σ. 17

¹⁸ Πετικοπούλου, (2018), σ. 28

¹⁹ Τσάμη (2019), σ. 42

κύρος. Η θεσμοθετημένη μορφή πολιτισμικού κεφαλαίου, αντίθετα με την αντικειμενοποιημένη μορφή, δεν κληρονομείται ούτε και μεταβιβάζεται με οποιονδήποτε τρόπο, γεγονός που νομιμοποιεί την «ουδετερότητα» του εκπαιδευτικού θεσμού, δηλαδή καθιστά αποδεκτή την αντίληψη ότι το Σχολείο θεμελιώνεται στην «ισότητα των ευκαιριών» και στις «δημοκρατικές διαδικασίες»²⁰.

Συνοψίζοντας, ο Bourdieu μαζί με τον συνεργάτη του Jean-Claude Passeron, επιχείρησαν μέσα από τη μελέτη τους να ανιχνεύσουν τους τρόπους, με τους οποίους η παιδεία και οι μηχανισμοί της εκπαίδευσης ενισχύουν την κυρίαρχη αποστολή του εκπαιδευτικού συστήματος -ότι δηλαδή ο θεσμός της εκπαίδευσης αποδέχεται την κυρίαρχη ιδεολογία και κουλτούρα, την νομιμοποιεί και την αναπαράγει, ενώ παράλληλα οι διαρθρωμένοι μηχανισμοί επιβολής και ελέγχου, όπως για παράδειγμα η βαθμολόγηση, η διανομή των σχολικών βιβλίων, η ομαδοποίηση των μαθητών και το δυαδικό δίκτυο εκπαίδευσης, επικρατούν έναντι άλλων μορφών κουλτούρας και πολιτισμού²¹.

Σε αυτό το σημείο, για να έχουμε μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα γύρω από την θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου, αξίζει να κάνουμε μία σύντομη ενδοσκόπηση σε μία άλλη κοινωνιολογική έννοια, το habitus.

Habitus

Το Habitus (έξεις) είναι μια θεμελιώδης έννοια στη θεωρία του Pierre Bourdieu για το πολιτισμικό κεφάλαιο. Αναφέρεται στις εσωτερικευμένες διαθέσεις, κλίσεις, συμπεριφορές και προτιμήσεις (γούστο) που αποκτούν τα άτομα μέσω των εμπειριών τους σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο²². Περιλαμβάνει τους βαθιά ριζωμένους, συχνά υποσυνείδητους, τρόπους σκέψης, δράσης και αντίληψης του κόσμου που αναπτύσσουν τα

²⁰Τσάμη (2019), σ. 42-43

²¹ Διαμαντής Κ. Δ. (2005), σελ. 80

²² Τσιράκης (2021), σ. 22-24

άτομα μέσω της κοινωνικοποίησής τους σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια, όπως η οικογένεια, η εκπαίδευση και οι πολιτιστικοί θεσμοί.

Σύμφωνα με τον Bourdieu, το habitus αποτελεί ένα βαθιά ενσωματωμένο χαρακτηριστικό στον άνθρωπο και λειτουργεί ως καθοριστικός παράγοντας που διαμορφώνει τις επιλογές και τις αντιλήψεις του σε διάφορους τομείς της ζωής. Ωστόσο, το habitus δρα σε ασυνείδητο επίπεδο και συχνά δεν γίνεται αντιληπτό από τα άτομα, τα οποία ενδέχεται να μην είναι ενήμερα για τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι διαθέσεις και τα γούστα τους από το κοινωνικό πλαίσιο τους. Για παράδειγμα, ένα άτομο που προέρχεται από οικογένεια εργατικής τάξης είναι πιθανότερο να αναπτύξει εξοικείωση με πρακτικές δεξιότητες, ενώ ένα άτομο από ανώτερη κοινωνική τάξη μπορεί να αναπτύξει μεγαλύτερη εκτίμηση για τις πνευματικές αναζητήσεις. Αυτές οι διαθέσεις επηρεάζουν πτυχές όπως οι επαγγελματικές επιλογές, οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και τα καταναλωτικά πρότυπα.

Ο Bourdieu υποστηρίζει επίσης ότι το habitus δεν είναι ντετερμινιστικό και μπορεί να υποστεί μεταμόρφωση μέσω νέων εμπειριών και εκθέσεων σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια και ερεθίσματα²³. Ωστόσο, τέτοιες αλλαγές συνήθως απαιτούν σημαντική προσπάθεια, αυτοσχδιασμό και χρόνο. Η έννοια του habitus συνδέεται στενά με τη θεωρία του Bourdieu για το πολιτισμικό κεφάλαιο, καθώς και με την κατανόηση του πώς οι κοινωνικές δομές και θεσμοί διαμορφώνουν τις διαθέσεις και τις ευκαιρίες των ατόμων. Αυτές οι έννοιες παρέχουν ένα συνεκτικό πλαίσιο για την κατανόηση της πολύπλοκης αλληλεπίδρασης μεταξύ κοινωνικής δομής και ατομικής δράσης στη δημιουργία κοινωνικής ανισότητας και πολιτισμικών πρακτικών.

Συνεπώς, όσοι βρίσκονται σε «λιγότερο πλεονεκτικές» θέσεις συχνά δεν διαθέτουν το habitus που θα τους επιτρέψει να υιοθετήσουν με επιτυχία συμπεριφορές που θα βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους²⁴. Αντίθετα, το habitus τους παρέχει τις επιθυμίες, τα κίνητρα, τις γνώσεις, τις δεξιότητες, τις ρουτίνες και τις στρατηγικές που θα διατηρήσουν

²³ Smith, P. (2001), σ. 135-137

²⁴ Smith, P. (2001), σ. 136

την υπάρχουσα κατάστασή τους. Κατά τον Bourdieu, η οικογένεια και το σχολείο παίζουν κρίσιμο ρόλο στην ανισότητα του habitus, με τους θεσμούς αυτούς να διαμορφώνουν ανισότητες υπέρ των ατόμων από ευνοημένα κοινωνικά υπόβαθρα.

Ο Bourdieu αναγνωρίζει το πολιτισμικό κεφάλαιο ως μια διάσταση ενός ευρύτερου habitus, και ως εκ τούτου ως αντανάκλαση της κοινωνικής θέσης του κατόχου του²⁵. Όπως και στο habitus, οι πολλές διαφορετικές διαστάσεις του πολιτισμικού κεφαλαίου περιλαμβάνουν:

- αντικειμενική γνώση των τεχνών και του πολιτισμού
- γούστο και πολιτιστικές προτιμήσεις
- τυπικά προσόντα (π.χ. πτυχία πανεπιστημίου, εξετάσεις μουσικής)
- πολιτιστικές δεξιότητες και τεχνογνωσία (π.χ. η ικανότητα να παίζεις μουσικά όργανα)
- την ικανότητα να κάνεις διακρίσεις μεταξύ «καλού» και «κακού».

Στην «Διάκριση», ένα βιβλίο που θεωρείται πλέον ως ένα από τα πιο σημαντικά κείμενα κοινωνικών επιστημών των τελευταίων δεκαετιών, ο Bourdieu ήρθε σε ρήξη με τη φιλοσοφική ιδέα, ότι οι αισθητικές κρίσεις θα μπορούσαν να γίνουν με βάση καθολικά και αντικειμενικά κριτήρια για το τι είναι καλό ή κακό. Αντίθετα, υπογράμμισε ότι το γούστο είναι καθορισμένο κοινωνικά.

Η έρευνά του έδειξε ότι διαφορετικές τάξεις και επαγγελματικές ομάδες στη γαλλική κοινωνία (π.χ. εργάτες, τεχνικοί, ακαδημαϊκοί) έτειναν να έχουν ξεχωριστές προτιμήσεις στη μουσική τη τέχνη, το φαγητό, και ούτω καθεξής²⁶. Αυτό επιβεβαίωσε την άποψή του ότι το πολιτισμικό κεφάλαιο, του οποίου το γούστο είναι μόνο ένας δείκτης, διαμορφώθηκε από την κοινωνική θέση.

²⁵ Smith, P. (2001), σ. 137

²⁶ Smith, P. (2001), σ. 138-139

Στη διαδικασία κοινωνικής αναπαραγωγής, το πολιτισμικό κεφάλαιο και το habitus διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο μέσω θεσμών, όπως τα σχολεία και συστηματικών μηχανισμών εκπαίδευσης, όπως οι σχολικές εξετάσεις. Η βασική ιδέα του μοντέλου του Bourdieu εδώ, είναι ότι η κοινωνία εμφανίζεται ανοιχτή στην κοινωνική κινητικότητα, δίχως "κανόνες" ή συνωμοσίες ελίτ που αναστέλλουν την κινητικότητα των χαμηλότερων κοινωνικών ομάδων. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, η κοινωνική κινητικότητα δυσχεραίνεται από αόρατες πολιτισμικές προκαταλήψεις, που συχνά παραμελούνται από τους θεσμούς.

Ο Bourdieu και ο συνεργάτης του Jean-Claude Passeron, ξεκινούν την ανάλυσή τους στα μέσα της δεκαετίας του '60, προσπαθώντας να εξηγήσουν τις κοινωνικές διαφορές στο επίπεδο μόρφωσης. Αν και παρατηρούν μια σύνδεση μεταξύ κοινωνικής τάξης και εγκατάλειψης του σχολείου²⁷, υποστηρίζουν ότι τα οικονομικά εμπόδια μόνο, δεν αρκούν για να εξηγήσουν τις μεγάλες διαφορές στα ποσοστά εγκατάλειψης μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Ένα ακόμα σημαντικό κομμάτι της θεωρίας του Bourdieu είναι η προσοχή που αποδίδει στο πρόβλημα της μεταφοράς του πολιτισμικού κεφαλαίου²⁸. Αντίθετα με το οικονομικό και κοινωνικό κεφάλαιο, το πολιτισμικό κεφάλαιο απαιτεί πολύ χρόνο για να αποκτηθεί και είναι βαθιά ενσωματωμένο στην αίσθηση του εαυτού. Αυτό το καθιστά ιδιαίτερα προβληματικό στην κοινωνική κινητικότητα.

Κριτική

Το έργο του Bourdieu έχει λάβει μεγάλη υποστήριξη από τη ακαδημαϊκή κοινότητα ως ένα από τα καλύτερα μοντέλα έρευνας της πολιτιστικής θεωρίας στον κλάδο των κοινωνικών επιστημών²⁹. Η συμβολή του γύρω από το πολιτισμικό κεφάλαιο και το habitus παρέχουν

²⁷ Smith, P. (2001), σ. 138-139

²⁸ Smith, P. (2001), σ. 139

²⁹ Smith, P. (2001), σ. 140-142

μία πολύ ενδιαφέρουσα οπτική για τη μορφή και τη δομή του πολιτισμού, ενώ το έργο του είναι σε θέση να θεωρητικοποιήσει δυναμικά τη σχέση μεταξύ πολιτισμού και φορέα.

Ωστόσο, οι ιδέες του κοινωνιολόγου συναντούν αρκετές διαφορούμενες απόψεις και κριτικές. Ανάμεσα στους επικριτές του υπάρχει μία κοινή παραδοχή, ότι το έργο του Bourdieu δίνει υπερβολική έμφαση στη δομή και την αναπαραγωγή του συστήματος και όχι αρκετή στον φορέα και στην ενδεχόμενη αλλαγή. Σύμφωνα με τον William Sewell, η θεωρία του Bourdieu δεν είναι σε θέση να εξηγήσει πώς η αλλαγή μπορεί να δημιουργηθεί μέσα από ένα σύστημα³⁰. Παράλληλα, δίνει έμφαση στις ομολογίες μέσα στο habitus (και μεταξύ του habitus και της κοινωνικής δομής), παρά στις πιθανότητες για αντίφαση και στη πολιτιστική δημιουργικότητα. Έτσι, ο πολιτισμός καταλήγει να αναπαράγει και να αντανακλά την κοινωνική δομή και την κοινωνική ανισότητα. Συμπερασματικά, η θεωρία της πρακτικής του Bourdieu καταλήγει να φαίνεται μάλλον ντετερμινιστική.

Ένα άλλο σύνολο επικρίσεων περιστρέφεται γύρω από την ευρύτερη δυνατότητα εφαρμογής των εμπειρικών του ευρημάτων. Μία σειρά από ερευνητές πραγματοποίησαν το 1999 στην Αυστραλία μια προσαρμογή της «Διάκρισης» σε μια έρευνα για το γούστο και την πολιτιστική κατανάλωση. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως στην πραγματικότητα μεταβλητές όπως η ηλικία και το φύλο, λειτουργούν περισσότερο ως προγνωστικοί παράγοντες του γούστου από ότι η κοινωνική τάξη. Βρήκαν επίσης ότι τα όρια μεταξύ υψηλών και χαμηλών πολιτιστικών προτιμήσεων ήταν πιο διαπερατά από ό,τι προτείνει ο Bourdieu. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε πως άτομα υψηλής κοινωνικής θέσης ήταν «παμφάγα» στις πολιτιστικές τους προτιμήσεις. Για παράδειγμα, θα άκουγαν τόσο κλασική όσο και δημοφιλή μουσική. Όπως φαίνεται, λοιπόν, το ταξικά δεσμευμένο μοντέλο του Bourdieu δεν προβλέπει τέτοιες πιθανότητες.

Μία ακόμη επικριτής του Bourdieu, η Michèle Lamont (1992) κατά την έρευνά της εντόπισε επίσης σημαντικές διαφορές σε γεωγραφικό επίπεδο. Για παράδειγμα, στη Γαλλία υπήρχε μεγαλύτερη εκτίμηση για την πολιτιστική γνώση του ατόμου, σε αντίθεση με την Αμερική,

³⁰ Smith, P. (2001), σ. 141

όπου ο οικονομικός πλούτος θεωρείται πιο σημαντικός. Η Lamont διαπίστωσε, επίσης, ότι οι άνθρωποι έκαναν διακρίσεις και έθεταν συμβολικά όρια, με βάση άλλους παράγοντες, όπως το επάγγελμα. Για παράδειγμα, όσοι ανήκαν στο ακαδημαϊκό περιβάλλον ή εργάζονταν σε άλλα πολιτιστικά ιδρύματα, έτειναν να εκτιμούν περισσότερο την πολιτιστική διάκριση από όσους εργάζονται σε πιο κερδοσκοπικούς τομείς. Με βάση αυτά τα τελευταία δεδομένα, η Lamont ασκεί κριτική στο έργο του Bourdieu, προτείνοντας πως η θεωρία του στηρίζεται, σε μεγάλο βαθμό, όχι απλά στις γαλλικές τάσεις, αλλά συγκεκριμένα στις τάσεις του Παρισιού, υπερβάλλοντας έτσι τη σημασία των πολιτιστικών ορίων³¹. Στην ανάγνωσή της, ο Bourdieu εργάζεται με μια εικόνα σταθερών, ανταγωνιστικών και κλειστών συστημάτων διάκρισης.

³¹ Smith, P. (2001), σ. 142

Κεφάλαιο 3

Οι Ψηφιακές Εκθέσεις Van Gogh

Ο Vincent Van Gogh ήταν ένας Ολλανδός μετα-ιμπρεσιονιστής ζωγράφος, του οποίου η καλλιτεχνική ιδιοφυΐα και η τραγική ζωή έχουν αφήσει ανεξίτηλο σημάδι στον κόσμο της τέχνης. Σε όλη του τη ζωή, πάλεψε με ψυχικές ασθένειες και τη φτώχεια, ενώ νοσηλεύτηκε αρκετές φορές και αντιμετώπισε πολλές απορρίψεις και αποτυχίες³². Η καλλιτεχνική του λαμπρότητα έμεινε σε μεγάλο βαθμό άγνωστη κατά τη διάρκεια της ζωής του, αλλά ο τραγικός θάνατός του έστρεψε την προσοχή του κόσμου στα έργα του, αναδεικνύοντας τον σε έναν από τους πιο διακεκριμένους ζωγράφους.

Η τέχνη του Van Gogh έχει αναδειχθεί μέσα από διάφορες μορφές εκθέσεων, συμπεριλαμβανομένων και των ψηφιακών εγκαταστάσεων, οι οποίες γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς στο κοινό τα τελευταία χρόνια. Η επιτυχία αυτών των εκθέσεων οφείλεται στη χρήση νέων τεχνολογιών, οι οποίες καταφέρνουν να δημιουργήσουν μία διαδραστική και καθηλωτική εμπειρία στους επισκέπτες και προσφέρουν μια διαφορετική ματιά στα έργα του καλλιτέχνη μέσα από πολυμεσικές εγκαταστάσεις, προβολές και άλλες μορφές ψηφιακής τέχνης.

Σε αυτό το σημείο παρατίθενται ενδεικτικά κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα ψηφιακών εκθέσεων με θεματική την τέχνη του Vincent Van Gogh.

- **Vincent Van Gogh, la nuit étoilée (Η έναστρη νύχτα):** Αυτή η διαδραστική έκθεση που έλαβε χώρα από τις 22 Φεβρουαρίου του 2019 έως τις 5 Ιανουαρίου του 2020 στο Atelier des Lumières στο Παρίσι, χρησιμοποιεί τεχνολογία ψηφιακών προβολών με σκοπό

³² Naifeh, St., Smith., G. W. (2011), σελ. 35-56

να βυθίσει τους επισκέπτες στους πίνακες του Van Gogh, οι οποίοι ζωντανεύουν μέσα από την εμπειρία της εικονικής πραγματικότητας, επιτρέποντας στο κοινό να εξερευνήσει τα τοπία και το περιβάλλον που ενέπνευσαν τον καλλιτέχνη. Η καθηλωτική έκθεση παραπέμπει στον δυσανάλογο, χαοτικό και ποιητικό εσωτερικό κόσμο του Van Gogh και υπογραμμίζει έναν μόνιμο διάλογο μεταξύ σκιάς και φωτός³³. Η διαδρομή της έκθεσης επαναλαμβάνει τα διάφορα στάδια της ζωής του καλλιτέχνη, όπως την παραμονή του στην Αρλ, στο Παρίσι και στο Σεν Ρεμί ντε Προβάνς. Ο επισκέπτης ταξιδεύει στην καρδιά των έργων του Van Gogh, από τις απαρχές και την ωριμότητά του, στα ηλιόλουστα τοπία και τις νυχτερινές σκηνές, μέχρι τα πορτρέτα και τις νεκρές φύσεις του.

- **Van Gogh The Immersive Experience από την Exhibition Hub** - Αυτή η ψηφιακή παράσταση 360° περιλαμβάνει προβολές υψηλής ανάλυσης των πινάκων του Van Gogh, συνοδευόμενες από μουσική και αφήγηση. Περιλαμβάνει ένα σύνολο 200 αριστουργημάτων του Van Gogh που ζωντανεύουν σε μια επιφάνεια 1000 m² μέσα από 60 προβολείς³⁴. Οι προβολές επεκτείνονται στο δάπεδο και σε όλους τους γύρω τοίχους, περιβάλλοντας το κοινό και δημιουργώντας μια μοναδική εμπειρία. Η έκθεση περιλαμβάνει επίσης διαδραστικά στοιχεία, όπως μια εμπειρία εικονικής πραγματικότητας που επιτρέπει στους επισκέπτες να εξερευνήσουν το εμβληματικό υπνοδωμάτιο του καλλιτέχνη στην Αρλ. Η έκθεση κάνει περιοδεία από το 2017 σε όλο τον κόσμο και έχει προσελκύσει συνολικά πάνω από 5.000.000 εκ. επισκέπτες³⁵.

- **Imagine Van Gogh: The Immersive Exhibition** - Οι τεχνικές παραμόρφωσης που χρησιμοποιούνται για το Imagine Van Gogh προσαρμόζουν την επιφάνεια στην προβαλλόμενη εικόνα, ώστε να μεγεθύνουν ακέραια τα έργα τέχνης, ενώ οι πιο παραδοσιακές τεχνικές χαρτογράφησης, επικεντρώνονται στην προσαρμογή της εικόνας στην επιφάνεια. Το Warping συνίσταται στην τέλεια προσαρμογή του προβαλλόμενου

³³ <https://www.atelier-lumieres.com/fr/van-gogh>

³⁴ <https://www.exhibitionhub.com/exhibitions/van-gogh-immersive-experience/>

³⁵ <https://vangoghexpo.com/>

έργου στη σκηνογραφική επιφάνεια³⁶. Αυτή η τεχνική απελευθερώνει το έργο από τη βαρυστική υποταγή που πλήττει κάθε γήινο αντικείμενο. Η επιλογή των εικόνων, ο τρόπος που τοποθετούνται, ο ρυθμός τους και η σχέση τους με τη μουσική, συνθέτουν αυτή την πρωτότυπη δημιουργία, που συνέλαβε η Annabelle Mauger και αναπτύχθηκε με τον Julien Baron. Το Imagine Van Gogh συνοδεύεται από τη μουσική των μεγάλων συνθετών Saint-Saëns, Mozart, Bach, Delibes και Satie.

- **“Van Gogh Alive”**³⁷ - Η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών μπορεί να θεωρηθεί ως παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα πολιτιστικά ιδρύματα χρησιμοποιούν καινοτόμες προσεγγίσεις για να εμπλακούν με το κοινό και να προβάλλουν τις πόλεις τους ως πολιτιστικούς προορισμούς. Η περίπτωση μελέτης της παρούσας εργασίας, όπως θα παρουσιαστεί παρακάτω, επικεντρώνεται σε αυτή την έκθεση και συγκεκριμένα στην περιοδεία της στην Ελλάδα.

Van Gogh Alive - Μέγαρο Μουσικής

Η έκθεση “Van Gogh Alive: The Experience”, που έλαβε χώρα στο Μέγαρο Μουσικής της Αθήνας από τις 7 Νοεμβρίου του 2017 ως τις 5 Μαρτίου του 2018, αποτελεί δημιούργημα της Grande Exhibitions σε συνεργασία με την εταιρεία Λάβρυς Ε.Π.Ε³⁸.

Η έκθεση χρησιμοποίησε ψηφιακά μέσα που επέτρεπαν στους επισκέπτες να βιώσουν την τέχνη του Van Gogh με έναν νέον και καθηλωτικό τρόπο, δημιουργώντας μια μοναδική και αξέχαστη εμπειρία. Η συγκεκριμένη προσέγγιση βοήθησε στην προσέγγιση ευρύτερου κοινού και δημιούργησε ενδιαφέρον για την έκθεση και κατ’ επέκταση για την ίδια την πόλη, ως πολιτιστικό προορισμό.

³⁶ <https://www.imagine-vangogh.com/about/#3>

³⁷ <http://vangoghalive.lavris.gr/>

³⁸ <http://vangoghalive.lavris.gr/>

Η έκθεση "Van Gogh Alive", όπως και οι εκθέσεις που αναφέρθηκαν νωρίτερα, αποτελεί μια μοναδική απόκλιση από τις συμβατικές παρουσιάσεις τέχνης. Αυτή η πρωτοποριακή εμπειρία εκτυλίσσεται ως μια χρονολογική εξερεύνηση της ζωής και του έργου του Van Gogh. Σε αντίθεση με τους σιωπηλούς διαδρόμους των παραδοσιακών χώρων τέχνης, η έκθεση χρησιμοποιεί το σύστημα SENSORY4™, ένα τεχνολογικό δημιούργημα της Grande Exhibitions, για να βυθίσει δυναμικά τον θεατή στο έργο του καλλιτέχνη μέσα από μία σειρά «κινήσεων»³⁹.

Το SENSORY4™ συνδυάζει πολυκαναλικά γραφικά κίνησης, ήχο περιβάλλοντος χώρου ποιότητας κινηματογράφου και έως σαράντα προβολείς υψηλής ευκρίνειας για την παροχή ενός εκρηκτικού περιβάλλοντος πολλαπλών οθονών. Οι λεπτομερείς εικόνες, ύψους 3,5 με 7 μέτρων, που διαχέονται μέσα από όλους τους προβολείς και συγχέονται με τον ψηφιακό ήχο περιβάλλοντος (κλασικά μουσικά μοτίβα και γαλλικά τραγούδια της εποχής), γεμίζουν τον χώρο και οδηγούν τον επισκέπτη σε μια ολοκληρωμένη κατάδυση στον κόσμο του Van Gogh.

Η διαδρομή της έκθεσης ξεκινά με τα αυτό-πορτρέτα του Van Gogh, όπου κάθε πινελιά συμπυκνώνει τη συναισθηματική αναταραχή που βίωσε ο καλλιτέχνης. Στη συνέχεια, η πρώτη κίνηση διασχίζει τα τοπία της Ολλανδίας, εμβαθύνοντας σε μια στιλιστικά σκοτεινή περίοδο, η οποία έθεσε τις βάσεις για τα μετέπειτα καλλιτεχνικά ρεύματα.

Η αφήγηση ξεδιπλώνεται περαιτέρω με τη μετάβαση στη Γαλλία, αποτυπώνοντας την ενεργητική ατμόσφαιρα του Παρισιού και τη βαθιά επιρροή του ιμπρεσιονιστικού κινήματος στην παλέτα του Van Gogh. Η ζωντανή απεικόνιση σκηνών με όμορφα λουλούδια, κήπους και μπουλ φρούτων, σηματοδοτεί μια σημαντική εξέλιξη στο καλλιτεχνικό του ύφος. Το ταξίδι επεκτείνεται στη Νότια Γαλλία, μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από γόνιμη

³⁹ Peterson, J., Calvert J., Ayres, S., Επίσημο Πρόγραμμα Έκθεσης (2017)

δημιουργικότητα και προσωπική ικανοποίηση για τον Van Gogh. Η σειρά με τα Ηλιοτρόπια, οι απεικονίσεις της ζωής, τα τοπία και η επιρροή της ιαπωνικής τέχνης, ζωντανεύουν σε αυτή την κίνηση.

Ωστόσο, συνυφασμένη με την καλλιτεχνική ευφυΐα είναι και η οδυνηρή απεικόνιση της καθόδου της ψυχικής υγείας του καλλιτέχνη. Η εσκεμμένη απομόνωσή του και η παραγωγική συγγραφή επιστολών κατά την τελευταία δεκαετία της ζωής του, συνολικά πάνω από 800 επιστολές στα ολλανδικά και τα γαλλικά, παρέχουν βαθιές πληροφορίες τόσο για την προσωπική όσο και για την καλλιτεχνική του πορεία. Στην επόμενη κίνηση παρουσιάζεται η εσκεμμένη βύθιση του Van Gogh στο άσυλο του Saint-Rémy, αποκαλύπτοντας μια αλλαγή στη διάθεση και μια βαθύτερη σύνδεση με την τέχνη του.

Η έκθεση ολοκληρώνεται με το επιβλητικό έργο Wheat Field with Crows (Σιταροχώραφο με Κοράκια), προσφέροντας μια διορατική εικόνα της συγκινησιακής διαταραχής του καλλιτέχνη κατά τις τελευταίες ημέρες της ζωής του.

Αυτή η καθηλωτική εμπειρία σκιαγραφεί, μέσα από αυτές τις κινήσεις, έναν ολοκληρωμένο κύκλο, μια τελική κίνηση αναδρομής, παρουσιάζοντας μια σειρά από αυτοπροσωπογραφίες που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια του μνημειώδους καλλιτεχνικού ταξιδιού του Van Gogh. Στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής, η έκθεση "Van Gogh Alive" χρησιμεύει ως αναλυτικός φακός, προσφέροντας μια διαφοροποιημένη κατανόηση της χρονολογίας του καλλιτέχνη, των συναισθηματικών καταστάσεων και των μετασχηματιστικών δυνατοτήτων της τεχνολογίας στον επαναπροσδιορισμό της ενασχόλησής μας με τις καλλιτεχνικές αφηγήσεις.

Ερευνητικό Μέρος

Σε δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα βασικά ερωτήματα, οι στόχοι και η μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας, βάση της οποίας σχεδιάστηκε η εργασία, καθώς και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων.

Ερευνητικό ερώτημα

Ο πρωταρχικός σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθούν τα επιμέρους ερωτήματα όπως αναφέρονται στον τίτλο της εργασίας και το βασικό ερώτημα που προκύπτει από τη μελέτη: *“Ποια είναι η απήχηση που είχε και έχει η ψηφιακή έκθεση Van Gogh στο ευρύτερο κοινό”*. Ωστόσο, κατά την εξέλιξη και μορφοποίηση της εργασίας στην τελική μορφή της, διαπιστώθηκε η ανάγκη αναπροσαρμογής του βασικού ερωτήματος, καθώς αφενός ο αριθμός των συνεντευξιαζόμενων ήταν περιορισμένος λόγω της φύσης των ημιδομημένων συνεντεύξεων, και συνεπώς αδύνατο να παρέχει ολοκληρωμένη εικόνα της απήχησης της έκθεσης, και αφετέρου επειδή θα ήταν πιο ωφέλιμο να συνδυαστούν οι ψηφιακές εκθέσεις του Van Gogh με την έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu για την λογική συνοχή της εργασίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την μετατόπιση του βασικού ερωτήματος της έρευνας στο *“Κατά πόσο οι ψηφιακές εκθέσεις, στην προκειμένη περίπτωση η έκθεση Van Gogh, μπορούν να παράγουν πολιτισμικό κεφάλαιο”*.

Μεθοδολογία της έρευνας

Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης μελέτης επιλέχθηκε ο συνδυασμός δύο ερευνητικών μεθόδων:

Η προσέγγιση βιβλιογραφικής ανάλυσης είχε σκοπό τη συλλογή δευτερογενών δεδομένων που σχετίζονται με το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας, δηλαδή την ψηφιακή μεταρρύθμιση στον κλάδο του πολιτισμού ως αποτέλεσμα της 4ης Βιομηχανικής Επανάστασης και τον ρόλο της στη δημιουργία πολιτισμικού κεφαλαίου στο κοινό, εμβαθύνοντας στην κατανόηση των διαδικασιών μεταβολής του πολιτισμού στην εποχή της ψηφιακής επανάστασης, με έμφαση στις ψηφιακές εκθέσεις, και συγκεκριμένα στις ψηφιακές εκθέσεις του Van Gogh.

Αυτή η μέθοδος συμπεριέλαβε μια ολοκληρωμένη επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, συμπεριλαμβανομένων καταλόγων εκθέσεων, ακαδημαϊκών άρθρων, βιβλίων και επιστημονικών εκθέσεων, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα εννοιολογικό πλαίσιο και να αποκτηθούν οι βάσεις για το ιστορικό και θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας. Η βιβλιογραφική ανάλυση χρησίμευσε επίσης ως βάση για τη διαμόρφωση των ερευνητικών ερωτημάτων και την δημιουργία του σκελετού της έρευνας για τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων. Η δεύτερη μέθοδος έρευνας της συγκεκριμένης εργασίας αφορά τη συλλογή δεδομένων μέσω συνεντεύξεων.

Ποιοτική έρευνα

Η ποιοτική έρευνα βασίζεται σε μη τυποποιημένες μεθόδους συλλογής δεδομένων. Αντίθετα, αυτές οι μέθοδοι είναι περισσότερο ευέλικτες και συχνά προϋποθέτουν ότι ο ερευνητής έχει γνώση του υπό διερεύνηση αντικειμένου. Επιπλέον, η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην όσο το δυνατόν πιο λεπτομερή περιγραφή του ερευνητικού αντικειμένου, χρησιμοποιώντας πολλαπλές μεθόδους συλλογής δεδομένων. Η μορφή των υποκειμενικών δεδομένων που θα συλλεχθούν δεν είναι προκαθορισμένη από την αρχή. Οι κυριότερες μέθοδοι συλλογής ποιοτικών δεδομένων περιλαμβάνουν:

- Συνεντεύξεις (Interviews): Η χρήση συνεντεύξεων είναι πολύ συνηθισμένη, καθώς παρέχει τη δυνατότητα καταγραφής εμπειριών και απόψεων. Οι δύο βασικοί τύποι συνεντεύξεων είναι οι δομημένες και οι μη δομημένες.

Οι δομημένες συνεντεύξεις περιλαμβάνουν ένα συγκεκριμένο σύνολο ερωτήσεων που ορίζονται εκ των προτέρων, ενώ οι μη δομημένες συνεντεύξεις επιτρέπουν μεγαλύτερη ελευθερία, επιτρέποντας την ανάπτυξη διαλόγου βάσει των αντιδράσεων του συνομιλητή.

- Παρατηρήσεις: Η παρατήρηση των συμπεριφορών και των γεγονότων σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα.
- Ανάλυση Περιεχομένου: Η αξιολόγηση κειμένων ή άλλων υλικών για την εξαγωγή θεμάτων και πληροφοριών.
- Γκρουπ Συζητήσεων (Focus Groups): Η συγκέντρωση απόψεων από ομάδες ανθρώπων με κοινό ενδιαφέρον.
- Συμμετοχική Παρατήρηση: Η ενσωμάτωση του ερευνητή στο περιβάλλον της μελέτης.

Αυτές οι μέθοδοι επιτρέπουν μια πολυδιάστατη και εμβαθυμένη κατανόηση του αντικειμένου της έρευνας, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση δεδομένων και συνεκτικών αναλύσεων.

Ημιδομημένες Συνεντεύξεις

Η ημιδομημένη συνέντευξη είναι μια μέθοδος συλλογής δεδομένων που περιλαμβάνει την παρουσίαση μιας σειράς ανοικτών ερωτήσεων στους συνεντευξιζόμενους και την επί τόπου διαμόρφωσή συμπληρωματικών ερωτήσεων, για περαιτέρω διερεύνηση των απαντήσεων σχετικά με το θέμα της διερεύνησης.

Στην ποιοτική έρευνα, οι ημιδομημένες συνεντεύξεις αποτελούν μία μείξη δομημένων και μη δομημένων στοιχείων, καθώς ορισμένες ερωτήσεις είναι προκαθορισμένες ενώ άλλες όχι. Αυτές οι συνεντεύξεις επιτρέπουν την εστίαση στο συγκεκριμένο θέμα ενδιαφέροντος, ενώ παράλληλα παρέχουν αυτονομία για τη διερεύνηση σχετικών ιδεών που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Οι ποιοτικοί ερευνητές χρησιμοποιούν τις ημιδομημένες συνεντεύξεις για να συλλέξουν νέα δεδομένα και να εμβαθύνουν στις σκέψεις και τις πεποιθήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα.

Ενώ οι προκαθορισμένες ερωτήσεις στις ημιδομημένες συνεντεύξεις, μπορούν να βοηθήσουν τον ερευνητή να παραμείνει επικεντρωμένος στο θέμα που τον ενδιαφέρει, δεν είναι απαραίτητο ο ερευνητής να προετοιμάσει τις ερωτήσεις πριν από τη συνέντευξη, βασιζόμενος αποκλειστικά στον αυθορμητισμό ως μέσο καθοδήγησης της συζήτησης. Ωστόσο, η απουσία προκαθορισμένων ερωτήσεων καθιστά εύκολη την απόκλιση από το θέμα.

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις χρησιμοποιούνται για τη συλλογή ποιοτικών, ανοικτών δεδομένων. Ο ερευνητής και οι συμμετέχοντες εμπλέκονται σε μια επίσημη συνέντευξη, με τον ερευνητή να αναπτύσσει και να χρησιμοποιεί έναν οδηγό συνέντευξης - έναν κατάλογο ανοικτών ερωτήσεων και θεμάτων που θα καλυφθούν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, σε συνδυασμό με τη βιβλιογραφική ανάλυση, συλλέχθηκαν πρωτογενή δεδομένα μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων από άτομα που επισκέφθηκαν την έκθεση. Η χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων επέτρεψε μια εις βάθος διερεύνηση των εμπειριών, των αντιλήψεων και των αντιδράσεων των επισκεπτών στην έκθεση, ρίχνοντας φως στις ατομικές τους οπτικές.

Στο πλαίσιο της προετοιμασίας των συνεντεύξεων, όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν εκ των προτέρων σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας, δέχθηκαν πρόθυμα να συμμετάσχουν και προγραμματίσαν τις συναντήσεις σε συμφωνηθέν χρονικό περιθώριο και ουδέτερους

χώρους. Κατόπιν, έδωσαν την συγκατάθεσή τους για την ηχογράφηση των συνεντεύξεων, αναγνωρίζοντας ότι η συνεισφορά τους θα παραμείνει εμπιστευτική και ανώνυμη⁴⁰. Αυτή η μελέτη τηρεί τις Βασικές Αρχές ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας⁴¹:

Αρχή της ελεύθερης και ενήμερης συγκατάθεσης

- Η συμμετοχή των υποκειμένων στην έρευνα πρέπει να είναι απολύτως εθελοντική (χωρίς κανένα καταναγκασμό ή επιβολή).
- Ο ερευνητής έχει την υποχρέωση να κοινοποιήσει όλες εκείνες τις πληροφορίες που σχετίζονται με την έρευνα και θα επηρέαζαν την απόφαση του υποκειμένου να συμμετάσχει.
- Σε πολλές περιπτώσεις απαιτείται η υπογραφή ενός ειδικού εντύπου ενήμερης συγκατάθεσης.

Αρχή της εχεμύθειας και της εμπιστευτικότητας

- Ο ερευνητής οφείλει να σέβεται το δικαίωμα των ατόμων να μην αποκαλύπτονται προσωπικές και προσδιοριστικές της ταυτότητας τους πληροφορίες χωρίς την άδειά τους.
- Τα προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων στην έρευνα πρέπει να διαφυλάσσονται με απόλυτη εχεμύθεια.
- Γι' αυτόν το σκοπό εφαρμόζονται τεχνικές ανωνυμοποίησης ή ψευδωνυμοποίησης των δεδομένων.

Αρχή της προστασίας από ενδεχόμενη βλάβη

- Οι ερευνητές οφείλουν να φροντίζουν ώστε οι συμμετέχοντες στην έρευνα να μην εκτεθούν σε κίνδυνο και να μην υποστούν βλάβη.

⁴⁰Κώδικας Ηθικής και Δεοντολογίας της Επιστημονικής Έρευνας, 2020

⁴¹ Τσιώλης, Γ. (2014)

- Εάν εμφανιστεί απροσδόκητα κάτι που θα θεωρηθεί επιβλαβές, ο ερευνητής οφείλει να διακόψει την έρευνα.

Αρχή της αποφυγής εξαπάτησης

- Η χρήση της εξαπάτησης στην έρευνα είναι προβληματική, καθώς υποσκάπτει την αρχή της ελεύθερης και ενήμερης συγκατάθεσης.

Το δείγμα και ο χώρος της έρευνας

Η παρούσα περίπτωση μελέτης επικεντρώνεται στην ψηφιακή έκθεση Van Gogh Alive, που έλαβε χώρο στο Μέγαρο Μουσικής της Αθήνας από τις 7 Νοεμβρίου 2017 ως τις 5 Μαρτίου 2018. Για την επιλογή των συμμετεχόντων στην διαδικασία των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε μια σκόπιμη στρατηγική δειγματοληψίας ατόμων που είχαν επισκεφθεί την συγκεκριμένη έκθεση.

Ειδικότερα, η μελέτη βασίστηκε σε ένα δείγμα ευκολίας (convenience sample)⁴², δηλαδή ένα είδος δειγματοληψίας που βασίζεται στη διευκόλυνση του ερευνητή. Στη διαδικασία αυτή, τα άτομα που επιλέγονται είναι εκείνα που είναι πιο εύκολα προσβάσιμα. Η επιλογή της τοποθεσίας και των συμμετεχόντων είναι εντελώς υποκειμενική και εξαρτάται από τη διαθεσιμότητά τους. Με τη χρήση του δείγματος ευκολίας ο ερευνητής μπορεί να συγκεντρώσει σημαντικό όγκο δεδομένων σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Τα κριτήρια συμπερίληψης των συνεντευζομένων περιλάμβαναν ένα ευρύ φάσμα χαρακτηριστικών των επισκεπτών, όπως η ηλικία, το υπόβαθρο και το επίπεδο εξοικείωσης με το θέμα. Ο σκοπός αυτής της επιλογής ήταν να αποτυπώσει μια ολοκληρωμένη οπτική για τον αντίκτυπο της έκθεσης.

⁴² Θωμέας Δ. (2022), σ. 59-60

Το δείγμα της έρευνας περιλαμβάνει έξι συνεντευξιαζόμενους, εκ των οποίων τέσσερις γυναίκες και δύο άνδρες. Όλοι οι συμμετέχοντες κινούνται στην ηλικιακή ομάδα των 18-30 ετών, διαμένουν στην Αθήνα και είναι φοιτητές ή απόφοιτοι ΑΕΙ, από διαφορετικούς, ωστόσο, επιστημονικούς κλάδους. Συγκεκριμένα, δύο έχουν ενεργή ακαδημαϊκή ή επαγγελματική ενασχόληση στον ευρύτερο χώρο της τέχνης, δύο έχουν εκπαίδευση στις ανθρωπιστικές επιστήμες, χωρίς ιδιαίτερη ενασχόληση με την τέχνη, ενώ οι άλλοι δύο προέρχονται από τον τομέα των θετικών επιστημών.

Περιορισμοί έρευνας

Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να αναγνωριστούν οι περιορισμοί της ποιοτικής ερευνητικής μεθοδολογίας. Παρόλο που η μέθοδος των ημιδομημένων συνεντεύξεων προσφέρει πολύτιμες ποιοτικές γνώσεις και πρωτογενή δεδομένα, τα ευρήματα μπορεί να μην γενικεύονται πλήρως στον ευρύτερο πληθυσμό των επισκεπτών της έκθεσης και να αφορούν τους συγκεκριμένους συμμετέχοντες. Επιπλέον, οι διακυμάνσεις στις απαντήσεις των συμμετεχόντων μπορεί να επηρεαστούν από παράγοντες, όπως η μεροληψία ανάκλησης ή οι διαφορές στις ατομικές αντιλήψεις.

Οι βασικοί περιορισμοί της έρευνας συνοψίζονται στις εξής κατηγορίες:

1. Το ηλικιακό εύρος του δείγματος: Οι συμμετέχοντες που επιλέχθηκαν για τις ημιδομημένες συνεντεύξεις ήταν μεταξύ 18 και 30 ετών. Το συγκεκριμένο ηλικιακό φάσμα μπορεί να περιορίσει σημαντικά τη γενίκευση των ευρημάτων σε σχέση με μία ευρύτερη δημογραφική μελέτη.
2. Γεωγραφικός περιορισμός: Το δείγμα των επισκεπτών περιορίζεται στην έκθεση "Van Gogh Alive," που περιόδευε στην Αθήνα, κατά τη διάρκεια των ετών 2017-2018 και οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν αποκλειστικά με άτομα που είχαν επισκεφτεί αυτήν

την έκθεση. Ως αποτέλεσμα, οι γνώσεις που αποκτήθηκαν από τη μελέτη, αφορούν ειδικά αυτήν την έκθεση και ενδέχεται να μην εκτείνονται σε εκθέσεις διαφορετικών θεμάτων ή πολιτισμικών υποβάθρων, ή ακόμα και σε αντίστοιχες εκθέσεις στο εξωτερικό. Οι περιορισμοί της εστίασης αποκλειστικά σε αυτήν την έκθεση οφείλουν να αναγνωριστούν.

3. Μικρό μέγεθος δείγματος: Η χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων, εκ φύσεως, περιορίζουν το μέγεθος του δείγματος σε μικρό αριθμό ατόμων, συγκεκριμένα μόνο σε έξι συμμετέχοντες. Ενώ αυτή η μέθοδος επιτρέπει την εξερεύνηση μεμονωμένων εμπειριών, ταυτόχρονα περιορίζει την προοπτική του συνολικού αριθμού των επισκεπτών της έκθεσης. Ως εκ τούτου, τα ευρήματα ερμηνεύονται με την κατανόηση ότι προέρχονται από ένα σχετικά μικρό δείγμα.
4. Μεροληψία ανάκλησης: Η υπό διερεύνηση έκθεση έλαβε χώρα τουλάχιστον πέντε χρόνια πριν την διεξαγωγή των συνεντεύξεων και την συγγραφή της παρούσας εργασίας. Οι αναμνήσεις των συμμετεχόντων, από τις εμπειρίες τους στην έκθεση, ενδέχεται να υπόκεινται σε αλλαγές ή δυσκολίες ανάκλησης με την πάροδο του χρόνου. Επομένως, η αναδρομική φύση των συνεντεύξεων μπορεί να επηρεάσει την προκατάληψη ή ακρίβεια των αναμνήσεων.

Οι παραπάνω περιορισμοί θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας. Ενώ θέτουν περιορισμούς στο εύρος της μελέτης, υπογραμμίζουν επίσης την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα που περιλαμβάνει μεγαλύτερα και διαφορετικά δείγματα, για να ενισχυθεί η γενίκευση των αποτελεσμάτων.

Εργαλεία ανάλυσης δεδομένων

Η ημιδομημένη προσωπική συνέντευξη, μια από τις κύριες μεθόδους συλλογής δεδομένων στην παρούσα έρευνα, σχεδιάστηκε με ερωτήσεις ανοικτού, κλειστού και μικτού τύπου. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι ανταποκρίθηκαν

στις βασικές ερωτήσεις, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, απαιτήθηκαν δευτερεύουσες επεξηγηματικές ερωτήσεις, μερικές από τις οποίες δεν είχαν προμελετηθεί. Οι δευτερεύουσες ερωτήσεις που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ήταν είτε περιγραφικές, είτε σχετικές με την άποψη του συνομιλητή. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης υπήρξε ανταλλαγή απόψεων, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις, προέκυψαν διαφορετικές οπτικές.

Στην επεξεργασία των δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων, επιλέχθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης δεδομένων. Η θεματική ανάλυση αποτελεί έναν συστηματικό τρόπο αναγνώρισης, οργάνωσης και κατανόησης των επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων⁴³. Μέσω αυτής της διαδικασίας, ο ερευνητής αποκτά γνώση για τους συλλογικούς τρόπους νοηματοδότησης και εμπειρίας. Εντοπίζονται πολλά μοτίβα νοήματος εντός των δεδομένων, με έμφαση στα στοιχεία που σχετίζονται με το ερευνητικό θέμα, ειδικότερα στα στοιχεία που είναι σημαντικά για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Ως εκ τούτου, οι ερευνητικές ερωτήσεις καθοδηγούν τη διαδικασία της θεματικής ανάλυσης.

Με γνώμονα τη θεματική μέθοδο ακολουθεί η παρουσίαση της ανάλυσης των δεδομένων των συνεντεύξεων ανά ερώτηση και όχι μεμονωμένα ανά συνεντευξιζόμενο.

Ανάλυση δεδομένων συνέντευξης

Η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων της παρούσας εργασίας αποτελεί μία κρίσιμη πτυχή της ερευνητικής προσπάθειας. Οι ερωτήσεις που διαμορφώθηκαν για τη διαδικασία των συνεντεύξεων είναι προϊόν προσεκτικής ανάλυσης της βιβλιογραφικής επισκόπησης, σχεδιασμένες με σκοπό να ανταποκριθούν στην εκτενή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και να ενσωματώσουν τα βασικά ερωτήματα της έρευνας. Καθοδηγούμενη από την θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu, η ανάλυση επικεντρώνεται στη σχέση μεταξύ του πολιτισμικού κεφαλαίου των συμμετεχόντων και του ενδιαφέροντος τους για τις ψηφιακές

⁴³ Τσιώλης, Γ. (2014), σ. 98-110

εκθέσεις. Παράλληλα, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο οι ψηφιακές εκθέσεις ασκούν έλξη στο κοινό, εκμεταλλευόμενες τις δυνατότητες της τεχνολογίας. Με αυτήν την προσέγγιση, αναλύεται ο ρόλος του πολιτισμικού κεφαλαίου στην αλληλεπίδραση των ατόμων με τις ψηφιακές παραστάσεις, εξερευνώντας τη σημασία της ψηφιακής πρόσβασης στον πολιτισμό στη σύγχρονη εποχή.

Ερώτηση 1η: *Τι σας έφερε σε αυτήν την έκθεση;/ Πώς ακούσατε πρώτη φορά για την έκθεση Van Gogh Alive και τι σας ώθησε να την παρακολουθήσετε;*

Τα αποτελέσματα ρίχνουν φως στους ποικίλους παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις των ατόμων να παρακολουθήσουν την έκθεση Van Gogh Alive, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του ψηφιακού μετασχηματισμού των πολιτιστικών εμπειριών.

Σε αυτό το σημείο, παρατηρείται μία αξιοσημείωτη δυναμική, καθώς όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν τα ψηφιακά κανάλια, κυρίως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις διαφημίσεις στο διαδίκτυο, ως τις πρωταρχικές πηγές ενημέρωσής τους για την έκθεση. Συνεπώς, επισημαίνεται ο εξελισσόμενος ρόλος του ψηφιακού μάρκετινγκ και γενικότερα της τεχνολογίας στη διάδοση πληροφοριών και στην προσέλκυση κοινού σε πολιτιστικές εκδηλώσεις. Επιπλέον, γίνεται εμφανής η σημασία των διαπροσωπικών δεσμών, καθώς η προφορική επικοινωνία και οι συζητήσεις μεταξύ γνωστών και φίλων αναδεικνύονται σε παράγοντες που επηρεάζουν την προσέλευση και τις πολιτιστικές επιλογές των ατόμων.

Επίσης, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων εξέφρασε έντονο ενδιαφέρον για την εκδήλωση λόγω των τεχνολογικών πτυχών της, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ενσωμάτωση της τεχνολογίας λειτούργησε ως βασικό ερέθισμα προσέλευσης στην έκθεση. Η διασταύρωση της κοινωνικής δυναμικής, της τεχνολογίας και της πολιτιστικής εμπειρίας παρέχει ένα σημαντικό σημείο εστίασης για περαιτέρω διερεύνηση στο πλαίσιο του γενικού θέματος του ψηφιακού μετασχηματισμού στον πολιτισμό.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι τέσσερις ερωτηθέντες εξέφρασαν δυσκολία ανάκλησης στις λεπτομέρειες της αρχικής τους επαφής με την έκθεση, υπογραμμίζοντας τη χρονική πρόκληση, που δημιουργεί η απόσταση των πέντε ετών μεταξύ της εκδήλωσης και της συνέντευξης.

Ερώτηση 2η: *Είχατε προηγούμενη γνώση του έργου τέχνης του Van Gogh πριν παρακολουθήσετε την έκθεση; Αν ναι, πώς αυτό επηρέασε την εμπειρία σας;*

Αυτή η ερώτηση σχετίζεται με την έννοια του ενσωματωμένου πολιτισμικού κεφαλαίου, καθώς η απόφαση του επισκέπτη να παρακολουθήσει την έκθεση μπορεί να επηρεαστεί από προηγούμενο ενδιαφέρον του για την τέχνη.

Η ομοιομορφία των απαντήσεων υποδηλώνει μια συλλογική εξοικείωση με το έργο του Van Gogh μεταξύ όλων των συμμετεχόντων, γεγονός που αντανακλά μια κοινή βάση πολιτισμικού κεφαλαίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι τέσσερα άτομα είχαν μερική γνώση, αναγνωρίζοντας κάποια από τα έργα του καλλιτέχνη, ενώ δύο παρουσίασαν βαθύτερη κατανόηση, που οφείλεται σε ένα προϋπάρχον προσωπικό ενδιαφέρον. Αυτό ευθυγραμμίζεται με την έννοια του ενσωματωμένου πολιτισμικού κεφαλαίου, όπου τα άτομα μεταφέρουν την προηγούμενη γνώση και εκτίμησή τους για τις καλλιτεχνικές προσπάθειες στο εκθεσιακό περιβάλλον. Είναι ενδιαφέρον, ότι ο αντίκτυπος της προηγούμενης γνώσης στην εμπειρία της έκθεσης ποικίλλει. Για την πλειονότητα, η εξοικείωσή τους επέτρεψε μια βαθύτερη σύνδεση, επιτρέποντάς τους να αναγνωρίσουν και να εμπλακούν με την οπτικοακουστική εμπειρία σε ένα πιο βαθύ επίπεδο: “[...] η ψηφιοποίηση με βοήθησε να πάω ένα βήμα παρακάτω από τη γνώση που είχα, και συναισθηματικά -από το να βλέπω έναν στατικό πίνακα- αλλά και σαν συνολική παρουσίαση.” Αυτό πιστοποιεί την επαυξητική επίδραση του πολιτισμικού κεφαλαίου στην ενίσχυση της συνολικής απόλαυσης των πολιτιστικών εκδηλώσεων. Αντίθετα, ένας συμμετέχων, παρά

την προσωπική έλλειψη εκτεταμένων γνώσεων, τόνισε τη σημασία των οπτικοακουστικών και βιωματικών στοιχείων, υποδεικνύοντας ότι οι τεχνολογικές πτυχές έπαιξαν αντισταθμιστικό ρόλο στη συνολική του εμπειρία, ελαχιστοποιώντας τον αντίκτυπο των περιορισμένων προηγούμενων γνώσεων: “[...] έτσι ίσως με έχει επηρεάσει, ότι δηλαδή δεν είχα πολύ μεγάλη γνώση και εντυπωσιάστηκα περισσότερο από το οπτικοακουστικό [...]”. Αυτή η διαφοροποιημένη αλληλεπίδραση μεταξύ του πολιτισμικού κεφαλαίου και της τεχνολογικής εμπλοκής προσθέτει βάθος στη διερεύνηση της επιρροής της έκθεσης σε διαφορετικά τμήματα κοινού.

Ερώτηση 3η: *Πώς σας φάνηκε η συνολική εμπειρία του Van Gogh Alive;*

Αυτή η ερώτηση σχετίζεται με την έννοια του θεσμοθετημένου πολιτισμικού κεφαλαίου, καθώς η αξιολόγηση της έκθεσης από τον επισκέπτη μπορεί να επηρεαστεί από την εξοικείωση με τις καλλιτεχνικές εκθέσεις και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Οι απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση, παρέχουν ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών απόψεων, σχετικά με τη συνολική εμπειρία του Van Gogh Alive, προσφέροντας πληροφορίες για την έννοια του θεσμοθετημένου πολιτισμικού κεφαλαίου. Τέσσερις συμμετέχοντες εξέφρασαν έντονα θετικά συναισθήματα, χαρακτηρίζοντας την έκθεση ως ένα μοναδικό και καθηλωτικό ταξίδι στον κόσμο του καλλιτέχνη. Η εκτίμησή τους συνδέθηκε κυρίως με τα οπτικοακουστικά στοιχεία, τονίζοντας τη δύναμη της τεχνολογίας στην ενίσχυση του αντίκτυπου της έκθεσης και στη διευκόλυνση μιας βαθιάς συναισθηματικής σύνδεσης με το έργο του Van Gogh.

Αντίθετα, δύο συμμετέχοντες διαφοροποιήθηκαν από την πλειοψηφία, εκφράζοντας μια λιγότερο ενθουσιώδη στάση. Η επιφυλακτική τους θέση αποδόθηκε σε υλικοτεχνικές λεπτομέρειες, όπως ο περιορισμένος χώρος, η διαδρομή της έκθεσης και η διάρκειά της. Η διαπίστωση ότι και οι δύο αυτοί συμμετέχοντες προέρχονται από το περιβάλλον των

θετικών επιστημών, προσθέτει ένα ενδιαφέρον επίπεδο στην ανάλυση. Η κριτική τους πιθανό να επηρεάζεται, όχι μόνο από το θεσμοθετημένο πολιτισμικό κεφάλαιο που σχετίζεται με τις γενικές προσδοκίες από τα πολιτιστικά γεγονότα, αλλά και από τις ιδιαίτερες προοπτικές και προτιμήσεις που διαμορφώνονται από την επιστημονική τους κατάρτιση. Ο πιθανός αντίκτυπος του επιστημονικού υπόβαθρου στην αντίληψη των πολιτιστικών εμπειριών, εισάγει μια οδό για περαιτέρω διερεύνηση. Θέτει ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο άτομα με διαφορετικούς ακαδημαϊκούς ή επαγγελματικούς προσανατολισμούς μπορούν να εμπλακούν και να αξιολογήσουν τα πολιτιστικά γεγονότα.

Ωστόσο, η ομόφωνη θετική άποψη όλων των συμμετεχόντων για τα οπτικοακουστικά στοιχεία ενισχύει τον ρόλο της τεχνολογίας στη διαμόρφωση των σύγχρονων πολιτιστικών εμπειριών. Αυτή η πτυχή είναι ιδιαίτερα σημαντική στις συζητήσεις γύρω από τη διασταύρωση των παραδοσιακών μορφών τέχνης και των ψηφιακών καινοτομιών, ρίχνοντας φως στο πώς η συμβολή της τεχνολογίας μπορεί να αποτελέσει ενοποιητικό παράγοντα στη δέσμευση του κοινού από διαφορετικά πολιτιστικά υπόβαθρα.

Ερώτηση 4η: *Ποια συγκεκριμένα έργα τέχνης ή εγκαταστάσεις σας ξεχώρισαν περισσότερο; Γιατί;/ Ποιές πτυχές της έκθεσης βρήκατε πιο αξιωματιμόνευτες/ εντυπωσιακές και γιατί;*

Αυτή η ερώτηση σχετίζεται με την έννοια του αντικειμενοποιημένου πολιτισμικού κεφαλαίου, καθώς η εκτίμηση του επισκέπτη για συγκεκριμένα έργα τέχνης ή εγκαταστάσεις, μπορεί να επηρεαστεί από την προηγούμενη έκθεση και την κατανόηση της τέχνης.

Οι απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση αποκαλύπτουν μια ποικιλομορφία εμπειριών σχετικά με συγκεκριμένα έργα τέχνης και εγκαταστάσεις, προσφέροντας πληροφορίες για την έννοια του αντικειμενοποιημένου πολιτισμικού κεφαλαίου. Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι μισοί

από τους συμμετέχοντες αντιμετώπισαν δυσκολίες στην ανάκληση συγκεκριμένων λεπτομερειών, γεγονός που αντανακλά ξανά το χρονικό κενό μεταξύ της έκθεσης και της συνέντευξης ή τον διαφορετικό βαθμό εμπλοκής κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.

Τα στοιχεία που ξεχώρισαν, αφορούν κυρίως τις οπτικοακουστικές και τεχνολογικές πτυχές. Ένας συμμετέχων εκτίμησε τη συνολική επιμέλεια, συμπεριλαμβανομένης της διάταξης του χώρου και της διαδρομής της έκθεσης, υποδεικνύοντας τη σημασία της χωροταξικής διάταξης στην επίδραση της συνολικής εμπειρίας. Δύο ακόμη άτομα ανέφεραν τον κύριο προβολέα, το video wall και τις animated λειτουργίες, υπογραμμίζοντας τον αντίκτυπο της τεχνολογίας στην αντίληψή τους για την έκθεση: “[...] Δεν θυμάμαι πολλά, ίσως ο πίνακας με τις αμυγδαλιές που είχε μία κίνηση, σαν να θροΐζει η αμυγδαλιά...[...].”

Η έμφαση στο φωτισμό, τις αλλαγές χρωμάτων και τη μουσική, ως αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά, ευθυγραμμίζεται με το ευρύτερο θέμα της διασταύρωσης μεταξύ παραδοσιακής τέχνης και ψηφιακής καινοτομίας. Αυτό υποδηλώνει ότι η ενσωμάτωση δυναμικών, πολυαισθητηριακών στοιχείων συμβάλλει σημαντικά στη δημιουργία μόνιμων εντυπώσεων. Η αναφορά σε ένα αντίγραφο τρισδιάστατης έκδοσης του δωματίου του καλλιτέχνη, προσθέτει μια ενδιαφέρουσα διάσταση υποδεικνύοντας την ενσωμάτωση φυσικών στοιχείων, που επιτρέπουν στους επισκέπτες να εμπλακούν βιωματικά με εμβληματικά έργα τέχνης.

Ωστόσο, η μετριοπαθής ανταπόκριση ενός συμμετέχοντα δείχνει ότι, παρά την τεχνολογική έμφαση, οι ατομικές προτιμήσεις και προσδοκίες εξακολουθούν να παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της αντιλαμβανόμενης αξίας συγκεκριμένων εγκαταστάσεων. Αυτή η διαφοροποιημένη αλληλεπίδραση μεταξύ τεχνολογικών χαρακτηριστικών και ατομικών προτιμήσεων υπογραμμίζει την υποκειμενική φύση των πολιτιστικών εμπειριών στο πλαίσιο του αντικειμενοποιημένου πολιτισμικού κεφαλαίου.

Ερώτηση 5η: *Πώς νιώσατε όταν σε περιέβαλαν οι προβολές των πινάκων και των σχεδίων του Van Gogh;*

Αυτή η ερώτηση σχετίζεται με την έννοια του ενσωματωμένου πολιτισμικού κεφαλαίου, καθώς η συναισθηματική ανταπόκριση του επισκέπτη στην έκθεση μπορεί να επηρεαστεί από την προηγούμενη έκθεση και την κατανόηση της τέχνης.

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση παρέχουν μία λεπτομερή εικόνα του συναισθηματικού αντίκτυπου της έκθεσης Van Gogh Alive, υπογραμμίζοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ του ενσωματωμένου πολιτισμικού κεφαλαίου και των ατομικών εμπειριών. Τέσσερις συμμετέχοντες περιέγραψαν ότι συγκλονίστηκαν από τις καθηλωτικές προβολές, ενώ ένας από αυτούς εξέφρασε σύνθετα συναισθήματα, όπως μελαγχολία και αίσθηση ζωής και θανάτου: “[...] *Θυμάμαι δηλαδή να έχω το αίσθημα της απώλειας, του θανάτου, του άψυχου αντικειμένου, της ημί-νεκρης φύσης -μια μεταφυσική ατμόσφαιρά-, ενώ συγχρόνως και ένα αίσθημα ζωής [...]*”. Αυτή η ζωντανή περιγραφή υποδηλώνει μια βαθιά συναισθηματική σύνδεση που επηρεάστηκε από την εξοικείωσή τους με την τέχνη του Van Gogh. Το επαναλαμβανόμενο θέμα της απώλειας του χρόνου και του χώρου, που τονίζεται από τη λέξη “μετάβαση”, παραπέμπει σε μια καθηλωτική και υπερβατική εμπειρία.

Ένας άλλος συμμετέχων, αν και δεν κατέταξε τον Van Gogh στους αγαπημένους του ζωγράφους, προσέφερε έναν κριτικό προβληματισμό σχετικά με τη χρήση του φωτός και τα συναισθηματικά φορτισμένα έργα του καλλιτέχνη. Η αναφορά στο σκοτάδι και την αποπροσανατολιστική εξέλιξη του καλλιτέχνη, όπως παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της έκθεσης, παραπέμπει στη σύνδεση μεταξύ της ψυχικής υγείας του Van Gogh και του συναισθηματικού αντίκτυπου του έργου του. Ακόμα ένας τόνισε την αίσθηση ροής και κίνησης, σε αντίθεση με τη στατικότητα των αληθινών πινάκων, νιώθοντας ότι ήταν μέρος του κόσμου του καλλιτέχνη - μια ακόμα απόδειξη της καθηλωτικής ποιότητας της έκθεσης.

Τέλος, ένας συνεντευξιαζόμενος παρομοίασε την εμπειρία με την παρακολούθηση μιας ταινίας χωρίς πλοκή, τονίζοντας την υπερπροσπάθεια να επικεντρωθεί κανείς στα

συναισθηματικά ερεθίσματα μέσα σε έναν συνωστισμένο χώρο. Αυτό το ποικίλο φάσμα συναισθηματικών αντιδράσεων, υπογραμμίζει τη διαφοροποιημένη σχέση μεταξύ του ενσωματωμένου πολιτισμικού κεφαλαίου και της μετασχηματιστικής δύναμης των ψηφιακών εκθέσεων στην πρόκληση σύνθετων και προσωπικών συναισθημάτων.

Ερώτηση 6η: *Η έκθεση άλλαξε ή βελτίωσε την κατανόησή σας για την τέχνη του Van Gogh; Αν ναι, πώς;*

Συμπληρωματική ερώτηση: *Πιστεύετε ότι η παρακολούθηση τέτοιων εκθέσεων όπως το Van Gogh Alive, μπορεί να αυξήσει την εκτίμηση της τέχνης; Γιατί ή γιατί όχι;*

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από αυτή την ερώτηση, αποκαλύπτουν έναν διαφοροποιημένο αντίκτυπο της έκθεσης Van Gogh Alive, στην κατανόηση της τέχνης του Van Gogh από τους συμμετέχοντες και στη δυνατότητά της να αυξήσει την εκτίμησή τους.

Τέσσερις συμμετέχοντες δήλωσαν ότι η έκθεση βελτίωσε την κατανόηση της τέχνης του Van Gogh. Μεταξύ αυτών, δύο συμμετέχοντες υπογράμμισαν τα διαδραστικά στοιχεία ως βασικά κίνητρα, τονίζοντας πώς η καθηλωτική και δυναμική φύση της έκθεσης παρέχει μια μοναδική προοπτική για τα έργα του Van Gogh. Αυτό υποδηλώνει ότι τα διαδραστικά χαρακτηριστικά της έκθεσης, λειτουργούν ως κίνητρο, δελεάζοντας το κοινό να εμβαθύνει στην τέχνη.

Μια άλλη ομάδα συμμετεχόντων (4) χαρακτήρισε την εμπειρία ως μια απόκλιση από την παραδοσιακή αδράνεια, που σχετίζεται με την παρατήρηση πινάκων ζωγραφικής, σημειώνοντας ότι η έκθεση εκσυγχρονίζει την εμπειρία της θέασης της τέχνης. Η άποψη

αυτή υπογραμμίζει τον μετασηματιστικό χαρακτήρα των ψηφιακών εκθέσεων, υποδηλώνοντας ότι ο δυναμικός τρόπος παρουσίασης ενισχύει την προσβασιμότητα και τη βιωσιμότητα των κλασικών έργων τέχνης.

Τρεις συμμετέχοντες σημείωσαν, ότι η έκθεση Van Gogh Alive χρησιμεύει ως μέσο γνωριμίας της τέχνης για άτομα με μικρή ή ανύπαρκτη επαφή με τον χώρο, παρέχοντας έναν λιγότερο συμβατικό τρόπο ενασχόλησης με το έργο του καλλιτέχνη. Ταυτόχρονα, για όσους είναι ήδη εξοικειωμένοι με την τέχνη, προσφέρει μια νέα και αναζωογονητική εμπειρία. Αυτή η δυαδικότητα υποδηλώνει ότι ο σχεδιασμός της έκθεσης απευθύνεται σε ένα ποικίλο κοινό, γεφυρώνοντας τα κενά εξοικείωσης και προωθώντας την ευρύτερη πολιτιστική εμπλοκή.

Ένας συμμετέχων υπογράμμισε τον μακροπρόθεσμο συναισθηματικό αντίκτυπο, σημειώνοντας ότι ακόμη και αν συγκεκριμένες λεπτομέρειες μπορεί να ξεθωριάσουν από τη μνήμη, η συναισθηματική απήχηση παραμένει. Η παρατήρηση αυτή υποδηλώνει ότι η έκθεση υπερβαίνει τη γνωστική κατανόηση, αφήνοντας ένα διαρκές και εντυπώδες αποτύπωμα που συμβάλλει στη βαθύτερη εκτίμηση της τέχνης.

Ως απάντηση στην συμπληρωματική ερώτηση, η ομοφωνία μεταξύ των συμμετεχόντων εξηγεί, ότι η παρακολούθηση τέτοιων εκθέσεων μπορεί πράγματι να αυξήσει την εκτίμηση για την τέχνη. Ο διαδραστικός και καθηλωτικός χαρακτήρας, καθώς και η απομάκρυνση από την παραδοσιακή στατικότητα, θεωρείται ως καθοριστικός παράγοντας. Αυτό ενισχύει την ιδέα ότι οι ψηφιακές εκθέσεις, προσφέροντας μια πιο δυναμική και ελκυστική εμπειρία, συμβάλλουν σε μια ευρύτερη και πιο προσιτή εκτίμηση της τέχνης.

Ερώτηση 7η: Παρακολουθήσατε την έκθεση μόνος ή με άλλους, και πώς αυτό επηρέασε την εμπειρία σας; Πιστεύετε ότι τα κοινωνικά σας δίκτυα ή οι σχέσεις/ ο κοινωνικός σας περίγυρος σας επηρέασαν την απόφασή σας να παρακολουθήσετε την έκθεση ή την ερμηνεία σας για το έργο τέχνης;

Συμπληρωματική ερώτηση: *Θα προτείνατε αυτή την έκθεση σε άλλους; Γιατί ή γιατί όχι;*

Αυτή η ερώτηση σχετίζεται με την έννοια της μετάδοσης του πολιτισμικού κεφαλαίου, καθώς η απόφαση του επισκέπτη να συστήσει την έκθεση σε άλλους, μπορεί να επηρεαστεί από τα κοινωνικά τους δίκτυα και τις πολιτιστικές αξίες που μοιράζονται με άλλους.

Οι απαντήσεις στην ερώτηση φωτίζουν το ρόλο της κοινωνικής δυναμικής στη συνολική εμπειρία της έκθεσης Van Gogh Alive, παρέχοντας πληροφορίες για τη μετάδοση του πολιτισμικού κεφαλαίου.

Όλοι οι συμμετέχοντες παρακολούθησαν την έκθεση με παρέα, και για έναν συμμετέχοντα, η παρουσία φίλων ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς αποτέλεσε το κίνητρο για να παρακολουθήσει εξ αρχής την έκθεση. Αυτό ευθυγραμμίζεται με την ιδέα, ότι οι κοινωνικές συνδέσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως κίνητρα για πολιτιστική συμμετοχή, τονίζοντας την κοινωνική φύση της εμπειρίας της έκθεσης.

Η ομόφωνη πεποίθηση των συμμετεχόντων, ότι η εμπειρία τους επηρεάστηκε από την ύπαρξη παρέας, υποδηλώνει ότι η κοινωνική πτυχή εμπλούτισε την ερμηνεία τους για την έκθεση. Αυτή η κοινή εμπειρία συνέβαλε πιθανότατα στη διαμόρφωση συλλογικών αναμνήσεων και ερμηνειών, αντανακλώντας την επιρροή των κοινών πολιτιστικών αξιών στους κοινωνικούς κύκλους.

Τέσσερις συμμετέχοντες σημείωσαν, ότι ο κοινωνικός τους περίγυρος επηρέασε τόσο την απόφασή τους να παρακολουθήσουν την έκθεση όσο και τη μετέπειτα ερμηνεία της. Αυτός ο διπλός αντίκτυπος αναδεικνύει τη διασύνδεση των ατομικών επιλογών και των

κοινωνικών επιρροών, επισημαίνοντας τη μετάδοση του πολιτισμικού κεφαλαίου εντός των κοινωνικών δικτύων. Ένας συμμετέχων επηρεάστηκε μόνο στη φάση της ερμηνείας, ενώ ένας άλλος δεν αντιλήφθηκε άμεση επιρροή κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης, αλλά αναγνώρισε τον ευρύτερο αντίκτυπο των κοινωνικών δικτύων σε τέτοιου είδους πολιτιστικές εμπειρίες.

Όσον αφορά τη σύσταση της έκθεσης σε άλλα άτομα, όλοι οι συμμετέχοντες εξέφρασαν θετική διάθεση. Ένας συμμετέχων τόνισε την καθολική απήχηση της, συστήνοντάς την ανεξάρτητα από το υπόβαθρο του άλλου ατόμου, επεκτείνοντας την εμβέλεια του πολιτισμικού κεφαλαίου πέρα από τους παραδοσιακούς λάτρεις της τέχνης. Ένας άλλος συμμετέχων δήλωσε πρόθυμος να τη συστήσει ακόμη και σε εκείνους που μπορεί να μην εκτιμούν την τέχνη του Van Gogh, υπογραμμίζοντας την αξία των τεχνολογικών μέσων που χρησιμοποιούνται. Επιπλέον, ένας συμμετέχων πρότεινε την σύσταση της έκθεσης, ιδίως σε παιδιά, ως μέσο προσφοράς νέων ερεθισμάτων με σκοπό την προσέλκυση του ενδιαφέροντός τους -μια προοπτική που ευθυγραμμίζεται με την έννοια της καλλιέργειας της πολιτιστικής εκτίμησης από τη νεαρή ηλικία.

Συμπερασματικά, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων τονίζουν την περίπλοκη σχέση μεταξύ της κοινωνικής δυναμικής, της μετάδοσης πολιτισμικού κεφαλαίου και της ευρείας απήχησης των ψηφιακών εκθέσεων στην υπέρβαση των παραδοσιακών συνόρων και την προσέλκυση διαφορετικών ακροατηρίων.

Ερώτηση 8η: *Η έκθεση σας ενέπνευσε να μάθετε περισσότερα για τον Van Gogh ή την τέχνη γενικότερα; Αν ναι, πώς;*

Αυτή η ερώτηση σχετίζεται με την έννοια της πολιτιστικής περιέργειας, καθώς η επιθυμία του επισκέπτη να μάθει περισσότερα μπορεί να επηρεαστεί από την προηγούμενη έκθεση και το ενδιαφέρον του για την τέχνη.

Το δείγμα των απαντήσεων αναδεικνύει την ομόφωνη έμπνευση όλων των συμμετεχόντων να εμβαθύνουν στην εξερεύνηση της τέχνης, αναδεικνύοντας την έννοια της πολιτιστικής περιέργειας.

Όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν, ότι η έκθεση τους ενέπνευσε να μάθουν περισσότερα, αποδεικνύοντας την δυναμική της στο να προκαλέσει ενδιαφέρον για την τέχνη. Δύο συμμετέχοντες αναφέρθηκαν συγκεκριμένα στις ταινίες που κυκλοφόρησαν την ίδια χρονιά⁴⁴⁴⁵, σημειώνοντας τη συμβολή τους στην αύξηση της δημοτικότητας του καλλιτέχνη κατά την περίοδο εκείνη. Αυτό υποδηλώνει ότι τα συμπληρωματικά μέσα, όπως οι ταινίες, μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της πολιτιστικής περιέργειας και στην ενθάρρυνση της περαιτέρω διερεύνησης των καλλιτεχνών και των έργων τους.

Πέντε συμμετέχοντες διεξήγαγαν προσωπική έρευνα μετά την έκθεση, με έναν από αυτούς να σημειώνει ότι ανέπτυξε ενδιαφέρον για τη γενική καλλιτεχνική διαδικασία. Αυτό αντανακλά έναν ευρύτερο αντίκτυπο, που επεκτείνεται πέρα από τον Van Gogh και καλλιεργεί την περιέργεια για τις δημιουργικές διαδικασίες που χρησιμοποιούν οι καλλιτέχνες.

⁴⁴ *Loving Vincent* (2017): είναι μια πρωτοποριακή animated ταινία, που ζωντανεύει τα αριστουργήματα του Βίνσεντ Van Gogh, ξετυλίγοντας το μυστήριο του θανάτου του μέσα από μια οπτικά πρωτότυπη αφήγηση ζωγραφισμένη καρέ-καρέ.

⁴⁵ *At eternity's gate* (2018): είναι μια συγκλονιστική εξερεύνηση της πολυτάραχης ζωής του Βίνσεντ Van Gogh, την οποία υποδύεται ο Willem Dafoe, αποτυπώνοντας τους αγώνες, τα πάθη και την οραματική ευφυΐα του καλλιτέχνη.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι η αλλαγή της στάσης ενός συμμετέχοντα, να επισκεφθεί το Μουσείο Van Gogh στο Άμστερνταμ, μετά την εμπειρία της ψηφιακής έκθεσης, ευθυγραμμίζεται με τον αναμορφωτικό αντίκτυπο των καθλωτικών εμπειριών. Αυτό το αποτέλεσμα υπογραμμίζει τη δυνατότητα των ψηφιακών εκθέσεων να λειτουργούν ως πύλες, παρακινώντας τα άτομα να εξερευνήσουν παραδοσιακούς πολιτιστικούς θεσμούς, για τους οποίους ίσως δεν προηγούμενο ενδιαφέρον.

Επιπλέον, τέσσερις συμμετέχοντες επεσήμαναν το ρόλο τέτοιων ψηφιακών εκθέσεων ως κίνητρα για την προσέλκυση περισσότερων ανθρώπων στον κόσμο της τέχνης. Η παρατήρηση αυτή υπογραμμίζει τη δυνατότητα των καθλωτικών και τεχνολογικών εμπειριών να γεφυρώνουν τα χάσματα, καθιστώντας την τέχνη πιο προσιτή και ελκυστική σε ένα ευρύτερο κοινό.

Συνοπτικά, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση αυτή αναδεικνύουν την ικανότητα της έκθεσης να εμπνέει πολιτιστική περιέργεια και να ενθαρρύνει την περαιτέρω εξερεύνηση της τέχνης, όχι μόνο για τον συγκεκριμένο καλλιτέχνη που παρουσιάζεται στην έκθεση, αλλά και επεκτεινόμενη σε μια ευρύτερη κατανόηση των καλλιτεχνικών διαδικασιών του ευρύτερου κόσμου της τέχνης.

Συμπεράσματα

Συμπεράσματα έρευνας

Αυτή η ενότητα παρουσιάζει τους βασικούς άξονες, που προέκυψαν από την προβληματική της έρευνας και τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις απαντήσεις των συνεντεύξεων και τους στόχους της εργασίας. Το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της διατριβής, περιστρέφεται γύρω από τη διερεύνηση της ικανότητας μιας ψηφιακής έκθεσης, όπως η Van Gogh Alive, να παράγει πολιτισμικό κεφάλαιο για το κοινό της. Τα συμπεράσματα που εξάγονται από τα δεδομένα υποδεικνύουν μια πολύπλευρη επίδραση της έκθεσης σε διάφορες διαστάσεις του πολιτισμικού κεφαλαίου.

Από τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν μέσω των ημιδομημένων συνεντεύξεων σχετικά με την έκθεση Van Gogh Alive, μπορούν να εξαχθούν τα εξής βασικά συμπεράσματα:

1. Η ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας στο Van Gogh Alive κατέδειξε τη δυνατότητά της, να προσελκύσει ένα ευρύ ακροατήριο, αξιοποιώντας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τη διαδικτυακή διαφήμιση και τα διαδραστικά χαρακτηριστικά για τη δημιουργία μιας πολιτιστικά προσβάσιμης εμπειρίας.
2. Η απόσταση τουλάχιστον πέντε ετών μεταξύ της έκθεσης και των συνεντεύξεων δημιούργησε προκλήσεις στους συμμετέχοντες, όσον αφορά την ανάκληση συγκεκριμένων λεπτομερειών. Αυτή η χρονική πτυχή αναδεικνύει την πιθανή επίδραση του χρόνου στις μόνιμες εντυπώσεις και αναμνήσεις των πολιτιστικών εμπειριών. Ωστόσο, ο μακροπρόθεσμος συναισθηματικός αντίκτυπος υποδηλώνει ότι, ακόμη και με το πέρασμα του χρόνου, η έκθεση συμβάλλει στην πολιτιστική μνήμη και απήχηση.

3. Τα τεχνολογικά στοιχεία της έκθεσης, όπως οι προβολές και τα διαδραστικά χαρακτηριστικά, αποτέλεσαν βασικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση των εμπειριών των συμμετεχόντων. Ο καθλωτικός και δυναμικός χαρακτήρας των τεχνολογικών στοιχείων της έκθεσης έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της συναισθηματικής δέσμευσης. Αυτό υποδηλώνει ότι το ψηφιακό μέσο μπορεί να ενισχύσει την πολιτιστική εμπειρία, συμβάλλοντας στη δημιουργία πολιτισμικού κεφαλαίου.
4. Οι συμμετέχοντες με πρότερη γνώση γύρω από τον Van Gogh, εξέφρασαν μια βαθύτερη σύνδεση με το έργο του καλλιτέχνη μέσω της έκθεσης. Η έννοια του ενσωματωμένου πολιτισμικού κεφαλαίου ήταν εμφανής, με τα άτομα να αξιοποιούν την υπάρχουσα εξοικείωσή τους με την τέχνη για να ενισχύσουν την εμπειρία τους. Η έκθεση λειτούργησε, λοιπόν, ως ένας χώρος για να αξιοποιήσουν το ενσωματωμένο πολιτιστικό τους κεφάλαιο, ενισχύοντας τη σύνδεσή τους με το έργο του καλλιτέχνη.
5. Η κοινωνική δυναμική έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις εμπειρίες των συμμετεχόντων στην έκθεση. Η πλειονότητα παρακολούθησε την έκθεση με παρέα και ο κοινωνικός περίγυρος θεωρήθηκε, ότι ενίσχυσε τη συνολική τους εμπειρία. Επιπλέον, τα κοινωνικά δίκτυα επηρέασαν τόσο την απόφαση συμμετοχής όσο και την επακόλουθη ερμηνεία της έκθεσης, υπογραμμίζοντας τον ρόλο των κοινωνικών εμπειριών στη διαμόρφωση των πολιτιστικών αντιδράσεων. Η προθυμία των συμμετεχόντων να συστήσουν την έκθεση, υποδηλώνει τη δυνατότητα μετάδοσης πολιτισμικού κεφαλαίου εντός των κοινωνικών κύκλων.
6. Η έκθεση λειτούργησε ως καταλυτικός παράγοντας για την πολιτιστική περιέργεια των επισκεπτών, εμπνέοντας τους να μάθουν περισσότερα για τον Van Gogh και την τέχνη γενικότερα. Οι ποικίλες προσεγγίσεις για περαιτέρω διερεύνηση, από την προσωπική έρευνα έως την επίσκεψη σε παραδοσιακά ιδρύματα τέχνης, υποδηλώνουν τη δυνατότητα της έκθεσης να υποκινήσει μια ευρύτερη πολιτιστική

δέσμευση.

7. Τα τεχνολογικά και διαδραστικά χαρακτηριστικά της έκθεσης Van Gogh Alive θεωρήθηκε ότι εκσυγχρονίζουν την εμπειρία θέασης της τέχνης, συμβάλλοντας στη βελτίωση της κατανόησης και στη διαρκή εκτίμηση της τέχνης του Van Gogh. Αυτό υποδηλώνει ότι οι ψηφιακές εκθέσεις μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση πολιτιστικών τάσεων και στην προώθηση μιας πιο προσιτής εκτίμησης της τέχνης.

Συμπερασματικά, τα δεδομένα υποστηρίζουν το γενικότερο ερώτημα της διατριβής, επιβεβαιώνοντας, ότι μια ψηφιακή έκθεση, όπως η Van Gogh Alive, έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει πολιτισμικό κεφάλαιο στο κοινό της. Ο συνδυασμός της τεχνολογικής επέμβασης, των κοινωνικών εμπειριών και της ικανότητας διέγερσης της πολιτιστικής περιέργειας, συμβάλλει συλλογικά σε έναν μετασχηματιστικό αντίκτυπο στην κατανόηση και την εκτίμηση της τέχνης.

Χρησιμοποιώντας ψηφιακές τεχνολογίες για τη δημιουργία καθηλωτικών και διαδραστικών πολιτιστικών εμπειριών, η έκθεση προσφέρει έναν νέο τρόπο ενασχόλησης με την τέχνη και παράλληλα μία εμπειρία που είναι προσβάσιμη σε ένα ευρύτερο φάσμα ατόμων και κοινοτήτων. Επιπλέον, η έκθεση δείχνει πώς η τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ενίσχυση και τον εμπλουτισμό των παραδοσιακών πολιτιστικών πρακτικών, δημιουργώντας έναν νέο τύπο υβριδικής κουλτούρας που συνδυάζει παλιούς και νέους τρόπους σκέψης και δημιουργίας.

Από οικονομική άποψη, η δημιουργία δημόσιου πολιτισμικού κεφαλαίου είναι επίσης σημαντική ως προς τη συμβολή της στην ανάπτυξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Η ψηφιακή έκθεση Van Gogh μπορεί να προσελκύσει επισκέπτες και να δημιουργήσει έσοδα για πολιτιστικά ιδρύματα και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, τα

οποία μπορούν στη συνέχεια να επανα-επενδυθούν στην ανάπτυξη νέων πολιτιστικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών.

Προτάσεις περαιτέρω έρευνα

Εν κατακλείδι, παρόλο που η παρούσα μελέτη παρέχει μια στοιχειώδη κατανόηση του αντίκτυπου των ψηφιακών εκθέσεων στο πολιτισμικό κεφάλαιο, είναι προφανής η ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση. Οι μακροχρόνιες μελέτες, οι συγκριτικές αναλύσεις και οι έρευνες γύρω από τις δημογραφικές διαφοροποιήσεις θα συμβάλουν σε μια πιο σφαιρική κατανόηση της δυναμικής σχέσης μεταξύ της τεχνολογίας και του πολιτισμικού κεφαλαίου. Καθώς τα πολιτιστικά ιδρύματα πλοηγούνται όλο και περισσότερο στο ψηφιακό πεδίο, η συνεχής έρευνα είναι απαραίτητη για να καθοδηγήσει τις προσπάθειές τους στη δημιουργία ουσιαστικών εμπειριών για ποικιλόμορφα ακροατήρια.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Argan, G. C., 2015, *Η μοντέρνα τέχνη 1770-1970*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο Κρήτης, Απρίλιος.
- Bourdieu, P., 1986, *The forms of capital*. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport
- Naifeh, St., Smith., G. W., 2011, *Van Gogh – The Life*, Random House Inc., Νέα Υόρκη
- Peterson, J., Calvert J., Ayres, S., , 2017, *Van Gogh Alive the experience*, Χίλιες εικόνες αφηγούνται μία και μόνη ιστορία, Επίσημο Πρόγραμμα Έκθεσης, Grande Exhibitions
- Schwab, K., 2017, *The Fourth Industrial Revolution*, World Economic Forum, Σουηδία
- Skilton, M., Hovsepian, F., 2018, *The Technology of the 4th Industrial Revolution*, In: The 4th Industrial Revolution. Palgrave Macmillan, Cham.
- Smith, P., 2001, *Cultural Theory – An Introduction*, Blackwell Publishing, Οξφόρδη, ΗΠΑ.
- *Η ζωή και τα έργα των μεγάλων πρωταγωνιστών της τέχνης - Τόμος 1: Van Gogh*, 2003, ArtGallery, DeAGOSTINI HELLAS E.Π.Ε., Αθήνα.
- Ρούσσου Μ., 2008, *Ο ρόλος της διαδραστικότητας στη διαμόρφωση της άτυπης εκπαιδευτικής εμπειρίας*, Β΄ Διεθνές Συνέδριο Μουσειολογίας, «Η τεχνολογία στην υπηρεσία της Πολιτισμικής Κληρονομιάς: διαχείριση - εκπαίδευση - επικοινωνία», Μυτιλήνη, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τ.Π.Τ.Ε., 28/06 – 02/07/2004, Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα

Άρθρα

- Atkinson, W., 2020, *The Sociogenesis of Vincent van Gogh's Fundamental Artistic Disposition*, University of Bristol, UK

- Mondloch, K., 2022. *The Influencers: Van Gogh Immersive Experiences and the Attention- Experience Economy*, Arts MDPI
- Κώδικας Ηθικής και Δεοντολογίας της Επιστημονικής Έρευνας, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2020 (διαθ. στο http://www.eie.gr/NHRF_ethics_committee/documents/%CE%9A%CE%A9%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%91%CE%A3_%CE%97%CE%94%CE%95_EIE_v02_19_05_2023.pdf)
- Τσιώλης, Γ., 2014, *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Τσιώλης Γ., 2018, *Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων*, Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες, Θεωρητικές – Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο

Διπλωματικές Διατριβές

- Αλεξανδρίτη Σ., 2019, *Η Ψηφιακή Στρατηγική στο χώρο του Πολιτισμού. Η περίπτωση του Μουσείου Victoria & Albert*, Διπλωματική εργασία, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα
- Διαμαντής Κ. Δ., 2005, *Η κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης ως περιεχόμενο της αρχικής κατάρτισης των δασκάλων στα Παιδαγωγικά τμήματα Δημόσιας Εκπαίδευσης (1984-2004)*, Τμήμα Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας – Τομέας Παιδαγωγικής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα
- Θωμάς Δ., 2022, *Μέθοδοι Δειγματοληψίας*, Πτυχιακή Εργασία, Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού, Πανεπιστήμιο Πάτρας, Μεσολόγγι
- Καρβαΐνη, Α. Κ., 2019, *Οι νέες τεχνολογίες στην εκθεσιακή πρακτική των μουσείων. Η έκθεση “Van Gogh Alive The Experience” στο Μέγαρο Μουσικής της Αθήνας*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Τμήμα Διοίκησης Πολιτισμικών Μονάδων, Αθήνα, Σεπτέμβριος.
- Πετικοπούλου, Ζ., 2018, *Η Διασύνδεση της Ακαδημαϊκής Επίδοσης με την Κοινωνική Προέλευση. Ανιχνεύοντας το πολιτισμικό κεφάλαιο στο Επαγγελματικό Προφίλ των Ενηλίκων*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

- Τσάμη, Μ. Γ., 2019, *Η Επίδραση του Πολιτισμικού Κεφαλαίου και του Τόπου Διαμονής στις Εκπαιδευτικές και Επαγγελματικές Επιλογές των Μαθητών*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Τσιράκης, Τ. Οδ., 2021, *Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Pierre Bourdieu: Το εύρος και τα όριά της*, Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Επιστημών της Αγωγής: Εκπαίδευση, Κοινωνία και Παιδαγωγική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Ιστοσελίδες

- The Future of Technology in Museums → [\(https://www.cambridgeseven.com/about/news/the-future-of-technology-in-museums/\)](https://www.cambridgeseven.com/about/news/the-future-of-technology-in-museums/)
- Technology and Culture → [\(https://uen.pressbooks.pub/tech1010/chapter/technology-and-culture/\)](https://uen.pressbooks.pub/tech1010/chapter/technology-and-culture/)
- <http://vangoghalive.lavris.gr/>
- <https://www.iefimerida.gr/news/378982/pano-apo-40000-kosmoy-viosan-tin-ekthesi-van-gogh-alive-eidikes-xenagiseis-kathe>
- <https://www.news247.gr/politismos/to-megaro-moysikis-dieisdyei-sto-myalo-toy-van-gkogk.6523624.html>
- <https://www.atelier-lumieres.com/fr/van-gogh>
- <https://vangoghexpo.com/>
- <https://www.exhibitionhub.com/exhibitions/van-gogh-immersive-experience/>
- <https://www.imagine-vangogh.com/>
- <https://www.kathimerini.gr/culture/136898/h-techni-stin-epochi-tis-moriakis-viologias/>

Παράρτημα 1

Προσχέδιο Ερωτηματολογίου Συνεντεύξεων

(Van Gogh Alive, Αθήνα 2018, Μέγαρο Μουσικής)

1. Τι σας έφερε σε αυτήν την έκθεση;/ Πώς ακούσατε πρώτη φορά για την έκθεση Van Gogh Alive και τι σας ώθησε να την παρακολουθήσετε;
 2. Είχατε προηγούμενη γνώση του έργου τέχνης του Van Gogh πριν παρακολουθήσετε την έκθεση; Αν ναι, πώς επηρέασε αυτό την εμπειρία σας;
 3. Πώς σας φάνηκε η συνολική εμπειρία του Van Gogh Alive;
 4. Ποια συγκεκριμένα έργα τέχνης ή εγκαταστάσεις σας ξεχώρισαν περισσότερο; Γιατί;/ Ποιές πτυχές της έκθεσης βρήκατε πιο αξιομνημόνευτες/ εντυπωσιακές και γιατί;
 5. 4. Πώς νιώσατε όταν σε περιέβαλαν οι προβολές των πινάκων και των σχεδίων του Van Gogh;
 6. Η έκθεση άλλαξε ή βελτίωσε την κατανόησή σας για την τέχνη του Van Gogh; Αν ναι, πώς;
- Συμπληρωματική ερώτηση:* Πιστεύετε ότι η παρακολούθηση τέτοιων εκθέσεων όπως το Van Gogh Alive μπορεί να αυξήσει την εκτίμηση της τέχνης; Γιατί ή γιατί όχι;
7. Πώς σας φάνηκε η χρήση της τεχνολογίας στην έκθεση, όπως οι προβολές και τα διαδραστικά χαρακτηριστικά;

8. Παρακολουθήσατε την έκθεση μόνος ή με άλλους, και πώς αυτό επηρέασε την εμπειρία σας; Πιστεύετε ότι τα κοινωνικά σας δίκτυα ή οι σχέσεις/ ο κοινωνικός σας περίγυρος σας επηρέασαν την απόφασή σας να παρακολουθήσετε την έκθεση ή την ερμηνεία σας για το έργο τέχνης;

Συμπληρωματική ερώτηση: Θα προτείνατε αυτή την έκθεση σε άλλους; Γιατί ή γιατί όχι;

9. Η έκθεση σας ενέπνευσε να μάθετε περισσότερα για τον Van Gogh ή την τέχνη γενικότερα; Αν ναι, πώς;